

Київський національний торговельно-економічний університет
Кафедра міжнародного приватного, комерційного та цивільного
права

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

ПРАВОВІ ЗАСАДИ САМОРЕГУЛЮВАННЯ
ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Студентки 6 курсу, 6 групи,
спеціальності 081 «Право»,
спеціалізації «Комерційне
право»

Шокрути Валентини
Артемівни

Науковий керівник
д.ю.н., професор

Бакалінська Ольга Олеговна

Гарант освітньої програми
д.ю.н., професор

Бакалінська Ольга Олеговна

Київ 2018

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретично-правові засади визначення понять	
1.1 Передумови виникнення саморегулювання в господарській діяльності в Україні.....	8
1.2 Саморегулювання як об'єкт правового регулювання суспільних відносин в сфері господарської діяльності в Україні.....	18
1.3 Світові моделі саморегулювання.....	28
1.4 Нормативно-правова основа саморегулювання в Україні.....	39
РОЗДІЛ 2. Види саморегулювання в Україні	
2.1 Державне регулювання господарської діяльності в Україні.....	47
2.2 Договірне саморегулювання господарської діяльності в Україні...	55
2.3 Змішане саморегулювання господарської діяльності в Україні.....	65
РОЗДІЛ 3. Шляхи вдосконалення саморегулювання в Україні	
3.1 Нормативне вдосконалення саморегулювання в Україні.....	71
3.2 Організаційне забезпечення саморегулювання в Україні.....	78
3.3 Вдосконалення механізмів врегулювання спорів за участі суб'єктів саморегулювання.....	86
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	92
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	101

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасних умовах перед Україною постають важливі стратегічні завдання, які полягають у підвищенні добробуту громадян, розбудові громадського суспільства, впровадження інноваційних методів у господарську діяльність та багато інших. Все це обумовлено стрімким рухом України до Європейського союзу (далі – ЄС) та імплементації європейських стандартів в українську економіку.

Впровадження саморегулювання є досить новим явищем для української економіки, проте являє собою найважливіший елемент реалізації загальної стратегії оптимізації державного втручання у вирішення економічних проблем.

Впровадження інституту саморегулювання викликає досить велику кількість питань як серед представників бізнесу так і серед представників державних органів. Перш за все треба оцінити не тільки готовність суб'єктів господарювання прийняти участь у саморегулюванні, а й представників системи державного управління передати ряд контрольні функцій. Звичайно, треба оцінювати можливі ризики і наслідки імплементації саморегулювання як в цілому для економіки України так і для кожного окремого виду діяльності.

Створення системної і цілісної правової основи, що забезпечить ефективне функціонування саморегулювних організацій (далі – СРО), є однією із пріоритетних реформ у сфері розвитку підприємництва в Україні. Для реалізації економічної реформи, Кабінет Міністрів України схвалив “Концепції реформування інституту саморегулювання в Україні” від 10 травня 2018 року № 308-р.

У багатьох розвинених країнах світу інститут саморегулювання сформувався природним чином в ході історичного розвитку і на сьогоднішній день ефективно функціонує і використовується в якості альтернативи державному регулюванню.

Світовий досвід підтверджує, що впровадження саморегулювання в економіку країни зменшить тиск на бізнес та підвищить конкурентоспроможність держави на світовому ринку.

Співіснування саморегулювання та державного регулювання забезпечує передачу деяких функцій державних органів СРО, що дозволить розробити нові стандарти для представників бізнесу і забезпечить стрімкий розвиток вітчизняної економіки.

Мета впровадження саморегулювання в господарську діяльність полягає, в тому, що норми саморегулювання мають набагато більшу гнучкість, вони легше адаптуються до обставин, що змінюються в порівнянні з державним регулюванням. Як результат значно знижуються витрати на виконання встановлених правил діяльності, підвищується дієвість контролю. Господарські спільноти в рамках окремої галузі справляються з цими функціями успішніше держави, та ефективно реалізують механізм зворотного зв'язку з ринком.

Наявні проблеми переконливо свідчать про необхідність вироблення інших механізмів, які б могли ефективніше регулювати відносини між суб'єктами господарювання. З огляду на це, саморегулювання як новий інститут економічної системи України, буде об'єднувати представників підприємницької спільноти, сприятиме реалізації завдань розвитку державно-приватного партнерства, створенню ефективних інструментів взаємодії між суспільством, бізнесом і державою, розширенню участі підприємців у підготовці та прийнятті

нормативних рішень, розробці та реалізації зовнішньоекономічної політики.

Саморегулюванню господарської діяльності присвячені праці таких вчених: Н.Г. Александров, А.Н. Асаул, С.А. Астафьев, О.О. Бакалінська, С.І. Бевз, О.М. Гончаренко, Л.І. Дідківська М.Ф. Казанцев, А.Н. Колябин, В.В. Кочин, П.В. Крючкова, Ю.Г. Лескова, Ю.В. Рогова, О.М. Родіонова, Г.С. Третьак, Л.А. Чеговадзе, А.Ф. Черданцев, В.Ф. Яковлев.

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає у дослідженні питань поняття та мети впровадження інституту саморегулювання в господарську діяльність, передумови впровадження саморегулювання, нормативно-правову базу саморегулювання, види саморегулювання, світовий досвід та проблеми і перспективи впровадження саморегулювання в Україні.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- проаналізувати передумови виникнення саморегулювання в господарській діяльності України;
- розглянути саморегулювання як об'єкт правового регулювання суспільних відносин в сфері господарської діяльності;
- визначити світові моделі саморегулювання;
- проаналізувати нормативно-правову основу саморегулювання;
- з'ясувати особливості державного регулювання господарської діяльності в Україні;
- розглянути договірне саморегулювання господарської діяльності;
- визначити особливості змішаного саморегулювання господарської діяльності в Україні;

- визначити шляхи нормативного вдосконалення саморегулювання в Україні;
- розглянути організаційне забезпечення саморегулювання в Україні;
- виявити шляхи вдосконалення механізмів врегулювання спорів за участі суб'єктів саморегулювання.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері саморегулювання господарської діяльності.

Предметом дослідження є правові засади саморегулювання господарської діяльності в Україні.

Методологічною основою дослідження є комплекс загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання. Системно-структурний метод застосовано для дослідження поняття, ознак, структурних елементів та місця саморегулювання господарської діяльності в Україні (підрозділ 1.1 роботи). Історичний метод дослідження використано з метою визначення поняття саморегулювання в господарській діяльності країни (підрозділ 1.2 роботи). За допомогою порівняльно-логічного методу досліджено шляхи вдосконалення саморегулювання в Україні (розділ 3 роботи).

Наукова новизна дослідження. Випускна кваліфікаційна робота є першим в Україні комплексним дослідженням саморегулювання господарської діяльності в Україні, в якому наведено концептуальне обґрунтування запровадження інституту саморегулювання, та яке спрямовано на вирішення важливих наукових і практичних проблем удосконалення господарських відносин в Україні.

Публікації. Окремі положення наукової новизни дослідження викладено у науковій статті «Поняття впровадження саморегулювання господарської діяльності в Україні», яка опублікована у збірнику

наукових статей студентів денної форми навчання Київського національного-торговельно-економічного університету «Правове забезпечення підприємницької діяльності» під редакцією О.О. Бакалінська, О.М. Гончаренко, О.Г. Мажайкіна, О.О. Посикалюк, С.89-93.

Практичне значення дослідження полягає у формулюванні висновків і пропозицій, що можуть бути використані для вдосконалення правового регулювання господарських відносин в Україні, зокрема у законотворчій діяльності, при розробці нормативно-правових актів, у судовій практиці.

Структура дослідження. Випускна кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, що включають 10 підрозділів, висновків і пропозицій та списку використаних джерел що налічує 100 найменувань, загальна кількість сторінок складає 110 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ

1.1. Передумови виникнення саморегулювання в господарській діяльності в Україні

Історичний досвід світової економіки підтверджує, що держава завжди тією чи іншою мірою втручалася в господарську діяльність. Проте, ступінь цього втручання та регулювання на окремих етапах розвитку господарської діяльності був неоднаковим.

У зв'язку з вдосконаленням механізмів ринкового регулювання економіки, поняття саморегулювання з'явилося в економічному обігу, все частіше знаходить своє відображення у нормативно-правових актах.

Саморегулювання відіграє надзвичайно важливу роль у господарській діяльності суспільства. Можливість вільного волевиявлення суб'єктами бізнесу становить невід'ємний елемент громадянського суспільства та передбачає, що суспільні відносини регулюються не тільки нормами права, підкріпленими примусовою силою з боку держави, а й іншими корпоративними нормами.

Саме свобода виступає необхідним стрижневим елементом і громадянського суспільства і ринкової економіки. Тому саморегулювання

несумісне з жорстким контролем та адміністративним примусом з боку держави.

А.Н. Соколов зазначає, що для громадянського суспільства деяких країн, які знаходяться на стадії становлення характерні громадський рух і порядок, які обумовлені властивими їм рисами: по-перше, право на вільне самовизначення особистості в її сфері, свободою від втручання держави особливо в господарській діяльності і культурі; по-друге, саморегулюванням господарської діяльності в результаті вільної гри сил; по-третє, досягненням максимально можливого економічного рівня результатів в ході вільної конкуренції; по-четверте, виникненням нового верхнього шару суспільства, яке відрізняється освіченістю та володінням власністю [49, с. 21].

А.М. Яковлев, розглядаючи громадянське суспільство, зазначає, що воно існує там і тоді, де і коли економічно і політично вільні індивіди приймають участь у державній діяльності та забезпечують свої інтереси шляхом самоорганізації [62, с. 95].

Таким чином, побудова правової держави передбачає, насамперед, становлення повноцінного громадянського суспільства, що визначається наявністю господарських інститутів, серед яких важливе місце займає саморегулювання господарської діяльності.

Проте, можливості саморегулювання господарської діяльності обмежуються втручанням держави в регулювання економіки, що завжди було і, скоріш за все, буде предметом спорів серед науковців.

Одне із перших економічних учень, яке вивчало межі втручання держави в економіку був меркантилізм як система поглядів економістів XV-XVII ст., представниками якої були Гаспар Скаруффі, Антоніо Серра, Вільям Стаффорд. Це вчення раннього періоду становлення індустріального суспільства передбачає активне втручання держави в

економіку, розвиток промисловості, захист її від іноземної конкуренції та розширення зони впливу вітчизняного капіталу за кордоном [98, с. 23].

Політика меркантилізму, з одного боку, дозволяє державі і міжнародним компаніям підтримувати певний рівень ліквідності для успішного ведення зовнішньої торгівлі. З іншого боку, призводить до посилення впливу держави в порівнянні з іншими країнами і досягненню автаркії (економічний режим самозабезпечення держави, в якому мінімізується зовнішній товарний обіг), спрямованої на створення замкнутої, незалежної економіки, здатної самотійно забезпечити себе всім необхідним в умовах господарського відокремлення країни і ізоляції від світового ринку [16, с. 10].

На сьогодні, контроль і втручання держави в господарську діяльність свідчить про недосконалість державного регулювання, застарілі механізми не достатньо врегульовують господарські відносини в країні і не створюють підстав для розвитку бізнесу.

У доктрині європейського права зазначається, що в рамках європейської інтеграції окрім традиційних інструментів законодавчого характеру потрібні альтернативні способи, саморегулювання, координації та інші [89].

Таким чином, саморегулювання являє собою спеціальний механізм соціального регулювання певного типу відносин суспільств з організованими правовими цілями, відкриту соціально-правову систему, яка дозволяє зберегти об'єктивно-необхідні властивості під час впливу на неї різних факторів.

Відкритість саморегулювання як соціально-правової системи допускає зовнішній вплив різних факторів:

- зміни загальних регулюючих факторів, а саме законодавства, умов ведення бізнесу та ін.;

- поява нових типів господарських відносин, в яких буде відбуватися саморегулювання;
- зміни елементів системи під час переходу їх у новий стан.

Як зазначає В.В. Яроцький, саме вплив безлічі випадковостей у процесі самоорганізації призводить до певної необхідності, що сприяє формуванню нових структур у відкритих системах. Тим самим з'являються можливості для застосування правових засобів саморегулювання [64, с. 122].

Складність саморегулювання проявляється у можливостях використовувати правові механізми впливу для різного роду суспільств з організованими правовими цілями.

В такому випадку можемо говорити не тільки про СРО чи договір, як підставу для здійснення саморегулювання, але й про правові явища які демонструються, наприклад, в рамках:

- інституційно притаманної ринковій економіці конкуренції (групи осіб, як економічно обумовленої правової спільності);
- корпоративних відносин (юридичних осіб, які включають в себе органи управління, афілійовані особи, локальні інтереси яких повинні оцінюватися з урахуванням інтересів організації);
- зацікавлених і взаємопов'язаних осіб.

У всіх цих випадках ми стикаємося з груповою моделлю поведінки (правомірною чи неправомірною) сукупністю суб'єктів, які об'єднані єдиною правовою ціллю чи цілями.

Ці дві якості – відкритість та складність – притаманні саморегулювання як соціально-правовій системі з організованою правовою ціллю.

Організована правова ціль у саморегулюванні як соціально-правовій системі відповідає таким критеріям:

- у такій системі має бути наявність декількох (як мінімум двох) осіб, які взаємодіють між собою;
- кожна з таких осіб має свою правову ціль, яка ідентична за своїми правовими наслідками цілям інших учасників системи;
- досягнення правової цілі кожним з учасників системи можливо через співпрацю з іншими учасниками системи;
- дії учасників системи взаємообумовлені за напрямом, однаковістю і синхронністю виконання [90, с. 180].

Процеси самоорганізації притаманні самим складним системам, включаючи соціальні. Вчені зазначають, що в таких системах спостерігається як рух від хаосу до порядку і виникненню нових форм, так і навпаки – до хаосу і деструктивному розпаду створеного, оскільки таким системам притаманна нестабільність і випадковість при прояві подій конструктивного і деструктивного характеру. При цьому чим складніша система, тим існує більша кількість варіантів її розвитку [68].

Вчені розглядають саморегулювання як найкращу з можливих альтернатив подолання «провалів» ринку і держави. Це твердження справедливе, адже саморегулювання є більш гнучким інструментом, передбачає більш низькі витрати щодо його застосування для бізнесу порівняно з державним регулюванням і не передбачає додаткових витрат з боку держави.

Таким чином, побудова правової держави передбачає, насамперед, становлення повноцінного громадянського суспільства, що визначається гармонійним співіснуванням суб'єктів господарювання з державним регулювання господарської діяльності.

Адам Сміт, як один із засновників сучасної економіки, визначав, що головними рушійними силами економіки є вільна торгівля і вільна конкуренція, держава ж не повинна втручатися в економічні процеси.

Пояснюючи роботу вільного ринку, А. Сміт говорив про «невидиму руку ринку». Виробник переслідує власну вигоду, прагне до досягнення своїх приватних інтересів, але шлях до цього лежить через задоволення чисеїсь потреби. Тим самим збільшуючи свій добробут, виробник збільшує добробут і суспільства в цілому. Сукупність виробників в цілому, які ніби керуються «невидимою рукою» - заради задоволення приватного інтересу, в той же час несвідомо реалізують інтереси всього суспільства. Згодом, «невидима рука» спочатку стихійного ринку повинна перетворити його в суспільно корисний механізм [86, с. 43].

Для реалізації ідей А. Сміта, необхідною умовою є забезпечення всіх суб'єктів економічної діяльності можливістю реалізувати та гарантувати основні економічні свободи. До таких свобод відносяться, зокрема, свобода вибору сфери діяльності, свобода конкуренції та свобода торгівлі. При цьому контроль держави можливий тільки за найбільш суспільно значущими сферами господарювання, а головне завдання держави – забезпечити умови для розвитку вільної торгівлі та захист суспільних прав і свобод.

Як зазначає Уолтер Беджгот, сам А. Сміт не надавав досить великого значення тезі щодо збігу приватного та публічного інтересів, і в деякій мірі констатував обмеженість ринкового механізму саморегулювання господарської діяльності, зазначаючи, що якщо ринок не здатний регулювати якусь сферу, то це повинна робити держава. З огляду на це, виявляється, що «невидима рука» ринку потребує зовнішньої підтримки, яку може надати держава [67, с. 13].

Дж.М.Кейнс і його послідовники розробили теорію державного регулювання господарської діяльності, яка допускає активне державне втручання в господарські процеси з метою усунення недоліків в

економічному розвитку, забезпечення зайнятості населення, справедливий розподіл багатства і цінностей [28, с. 41].

Д. Сорос зазначає що ні "невидима рука" як прояв системи вільного ринку, ні "видима рука" як прояв системи державного втручання в господарську діяльність, не можуть гарантувати досягнення найкращого розподілу факторів виробництва, знаходження шляху інновації та еволюції, досягнення максимально можливих темпів зростання [50, с. 243].

Основною проблемою є протиставлення способів саморегулювання та державного регулювання. Дотримуючись цієї концепції неможливо справедливо розподілити функції між учасниками господарських відносин, що в свою чергу унеможливорює ефективне функціонування господарської діяльності держави.

Вирішення наявних проблем можливе за рахунок змішаної моделі регулювання господарської діяльності держави, що використовує поєднання державного регулювання та саморегулювання.

Як зазначає П.Г. Лахно, держава повинна сприяти розвитку господарських відносин, створювати сприятливі умови для бізнесу, тобто має складатися об'єктивно-суб'єктивна взаємодія державного регулювання і саморегулювання, в суворо визначених, обмежених випадках - імперативне і інше втручання держави в господарські відносини в інтересах всього суспільства і свободи господарської діяльності [30, с. 43].

Проте, важлива не тільки констатація наявності проблем. Необхідні комплексні дослідження саморегулювання як правового режиму, проблем договірної регулювання, процесів самоорганізації правовідносин як в цілому, так і в умовах державного впливу на господарську діяльність.

Н.Ю. Філатова, досліджуючи проблему правового режиму господарської діяльності, визначав, що вільна діяльність протікає в суспільній формі, в умовах взаємодії суб'єктів, здійснення кожним з них діяльності не на шкоду іншим членам суспільства. В результаті виникає потреба в організації вільної діяльності, в здійсненні спеціально створюваними публічними органами законодавчо обумовленої специфічної діяльності, спрямованої на організацію вільної діяльності приватних осіб. Отже, державне регулювання ринкової економіки пов'язане з необхідними суспільними вимогами. Органи державної влади повинні здійснювати дану їм владу не на власний розсуд, а в суворій відповідності зі своєю компетенцією [54, с. 54].

Справедливо зазначити, що немає та не може бути тільки саморегулювання господарської діяльності або тільки державного регулювання. Між цими крайніми точками є велика кількість моделей, що відрізняються за ступенем втручання держави в економіку.

Порівнюючи саморегулювання з державним регулюванням в умовах розвиненої економіки і конкуренції, досить часто в іноземній літературі відзначається більш висока ефективність саме саморегулювання, обмеження якого допускається в судовому порядку, але не волею органів влади [12, с. 35].

В.І. Борденюк звертає увагу на те, що історично вітчизняний правопорядок будувався на жорстких централізованих засадах, тому, головне завдання полягає, перш за все, у встановленні обмежень необґрунтованого, довільного втручання держави в господарську діяльність. Тому тут, саморегулювання виступає як один з механізмів децентралізації управління [19, с. 20].

З огляду на це, А.С. Довгерт обґрунтовує необхідність впровадження саморегулювання тим, що поряд з "невидимою рукою ринку" і державою необхідна третя сила, яка "допоможе державі", по-перше, зафіксувати тільки ті правила, які дійсно необхідні, по-друге, підтримати дотримання цих правил найбільш ефективним способом. На його думку, сутність саморегулювання полягає в тому, що необхідно мати спеціальний суб'єкт, який знаходиться між державою та суб'єктами господарювання, призначення якого – відстежувати потребу суб'єктів господарювання в окремих елементах порядку, який створює позитивні умови для ведення ефективного бізнесу, потім направляти такі запити державі з метою їх нормативного закріплення [24, с. 66].

Визначаючи сутність саморегулювання, доцільно сформулювати переваги даного механізму перед державним регулюванням в контексті підвищення ефективності та конкурентоспроможності економіки країни.

Впровадження саморегулювання має певну кількість переваг, а саме:

- 1) істотно знизить витрати на регулювання діяльності окремих видів господарської діяльності за рахунок скасування їх ліцензування. Це призведе до зниження рівня корупції та скорочення функцій, які виконує державний апарат;
- 2) забезпечить облік і узгодження інтересів учасників ринку. Головним завданням буде дотримання інтересів як суб'єктів господарювання так і суспільства;
- 3) забезпечить підтримку рівня стандартів професійної діяльності та розробку норм і принципів ведення бізнесу в інтересах споживача, правил якісного обслуговування і механізмів фінансової відповідальності перед споживачами;

- 4) дозволить господарським співтовариствам взяти на себе витрати по допуску професіоналів на ринок;
- 5) створить умови для вільної конкуренції на ринку і сприятиме підвищенню конкурентоспроможності бізнесу.

Таким чином, саморегулювання є основою економічного зростання, підвищення ефективності та конкурентоспроможності економіки держави.

З іншого боку, як зазначає О.О. Бакалінська, саморегулювання має об'єктивні недоліки:

- 1) з боку суспільства існує певна недовіра щодо здатності суб'єктів господарювання самостійно забезпечити регулювання певної сфери і встановити контроль за дотриманням встановлених правил і норм;
- 2) наявність протиріччя між завданням захисту інтересів власних членів та бізнесу в цілому і необхідністю діяти в інтересах суспільства;
- 3) діяльність суб'єктів господарювання може призводити до обмеження конкуренції: створення додаткових бар'єрів входу на ринок (високі членські внески); витіснення з ринку організацій – аутсайдерів; підвищення цін на товари та послуги. Оскільки посилення саморегулювання дозволяє знизити конкуренцію, це призводить до роботи на внутрішньому ринку, як на території з гарантованим прибутком, при цьому основні зусилля з підтримки конкуренції спрямовуються на міжнародні ринки;
- 4) відсутність гарантій безпеки і ефективного розвитку ринку в умовах обмеженої конкуренції [15, с. 432].

З огляду на визначені переваги та недоліки, ми можемо дійти до висновку, що впровадження саморегулювання в економіку України бути

мати все ж таки більше переваг ані ж недоліків. З'являються альтернативні можливості контролю діяльності суб'єктів господарських відносин, що відповідно до статистики, позитивно впливає на якість надання товарів та послуг.

Аналізуючи європейський досвід, можемо констатувати, що впровадження саморегулювання в господарську діяльність країни позитивно впливає на розвиток бізнесу та створює всі підстави для ефективного співіснування державного регулювання та саморегулювання.

Важливо зазначити, що ратифікацією Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС, Україна підтверджує імплементацію європейських норм та стандартів в українську економіку. Тому, європейський досвід впровадження саморегулювання є особливо цінним, адже Україна може не тільки впровадити інститут саморегулювання в господарську діяльність, а й вдосконалити цей інститут, завдяки досвіду ЄС.

Таким чином, саморегулювання є проявом економічної свободи суб'єктів господарювання та виступає невід'ємним елементом господарської діяльності держави. Імплементуючи саморегулювання в господарську діяльність, суб'єкти бізнесу зможуть реалізовувати своє право на вільне волевиявлення та самостійне регулювання бізнесу не використовуючи застарілі механізми державного регулювання. Проте, публічні інтереси в такому випадку будуть забезпечуватися законодавчими нормами, що встановлюють межі реалізації права на вільне здійснення господарської діяльності, за умови здійснення саморегулювання без будь-якого адміністративного підпорядкування органам державної виконавчої влади.

1.2. Саморегулювання як об'єкт правового регулювання суспільних відносин в сфері господарської діяльності в Україні

На сучасному етапі світова економіка знаходиться у пошуку найбільш ефективних та оптимальних форм регулювання господарських відносин. Використовуючи різноманіття форм участі в економіці, держава може забезпечити функціонування механізмів управління ринковою економікою за рахунок використання організаційних, адміністративних, економічних та інформаційних ресурсів.

Проте, держава не повинна бути єдиним регулятором господарських відносин. За певних умов стимули до участі в управлінні ринковою економікою можуть бути у самих учасників господарських відносин. Передача державою функцій контролю та регулювання господарської діяльності позитивно впливає як на суб'єктів бізнесу так і на державу. В першому випадку стимулюється свобода та пошук нових методів регулювання господарської діяльності суб'єктами господарювання, в другому створюються умови для розвантаження держави.

В світі існують гібридні схеми, де держава грає або пасивну роль, або є не єдиним активним учасником. У першому випадку мова йде саме про чисте саморегулювання, у другому про квазі-регулювання та сорегулювання [25, с. 43].

За природою саморегулювання можна констатувати, що предметом саморегулювання виступає визначений тип суспільних відносин, який регулюється нормативно-правовими актами. Процеси саморегулювання не можуть розглядатися у відриві як від системи об'єктів управління так і від зовнішнього середовища, в рамках якого ця система об'єктів отримує законодавче закріплення.

В цьому сенсі саморегулювання здійснюється суб'єктами не тільки господарської а й професійної діяльності, в процесі передачі частини

функцій державного управління на рівень саморегулювання чи у межах делегування суб'єктами частини повноважень СРО, але у рамках дозволеної цим суб'єктам поведінки, відповідно до Конституції України свободи господарської діяльності і свободи договору як її прояву.

Якщо виходити з буквального змісту використовуваного терміну “саморегулювання” – “само” і “регулювання” – “самостійне регулювання”, тоді логічним виглядає твердження, що термін “саморегулювання” передбачає можливість врегулювання відносин, встановлення прав і обов'язків за допомогою самих суб'єктів господарських правовідносин.

Проте, механізм саморегулювання не існує сам по собі, і, будучи імплантованим у правову систему держави, повинен піддаватись нормативному впливу.

З економічної точки зору під саморегулюванням розуміється колективне регулювання господарських відносин самими суб'єктами, без прямого втручання держави. Якщо розглядати взаємозв'язок поняття саморегулювання з поняттями державного регулювання, то, на відміну від державного регулювання, як встановлення правил гри так і вирішення конфліктів здійснюється самими учасниками господарських відносин, без прямого втручання держави [37, с. 75].

Як об'єкт суспільних відносин, саморегулювання втілюється в господарській діяльності завдяки впровадженню певної системи стандартів та правил здійснення господарської діяльності. Як свідчить практика, бізнес спільності набагато легше розробити дану системи та дотримуватися її, аніж використовувати застарілі стандарти державного регулювання.

Європейський досвід доводить, що суб'єктам господарювання набагато легше розробити ефективну систему стандартів та правил

здійснення господарської діяльності, адже вони безпосередньо здійснюють господарську діяльність, а отже знаходяться в середині господарських відносин і як ніхто інший розуміють недосконалість державного регулювання даної галузі.

Справедливо зазначити, що розробка системи стандартів та правил реалізується суб'єктами саморегулювання завдяки створенню спеціальних організованих структур (СРО) та делегування їм повноважень для регулювання господарської діяльності, а саме:

- розробку системи правил та стандартів господарської діяльності;
- здійснення контролю за виконанням цих стандартів та правил;
- розробку та застосування системи санкцій за порушення зазначених стандартів та правил;
- наявність власної системи позасудового вирішення спорів [61, с. 72].

Проте, невірно розглядати СРО в якості основної форми саморегулювання чи як різновид державного регулювання господарської діяльності [81].

Суть режиму саморегулювання полягає в тому, що суб'єкт самостійно регулює свою поведінку і діяльність. Законодавство створює для цього необхідні умови у вигляді інститутів прямої демократії, місцевого самоуправління, СРО, асоційованих об'єднань робітників та інше. Тим самим гарантуються вільне прийняття рішень, визначення цілей та курсів діяльності на основі своїх інтересів, самоконтроль, самовідповідальність за добровільне прийняття рішень [47, с. 72].

Отже, як об'єкт суспільних відносин, саморегулювання виступає як інститут в рамках якого групою певних суб'єктів господарювання створюються, адаптуються та змінюються легітимні правила, які

регулюють господарську діяльність цих суб'єктів і об'єкти регулювання мають можливість легітимно керувати поведінкою контролера [44, с. 39].

Родове поняття саморегулювання є приватно-правовим і повинно охоплювати всі явища приватно-правового порядку, які проявляються у розвинених відкритих і складних соціально-правових системах з організованими правовими цілями. З цих позицій саморегулювання як вид діяльності, базуючись на автономії волі і самостійності учасників, може проявити себе тільки між рівноправними суб'єктами, з притаманною їм свободою у пошуку мети і можливостями для досягнення консенсусів, що у своїй сукупності притаманно саме для приватно-правових відносин і змістовно характеризує дане правове явище.

Визначається, що легітимність саморегулювання є його обов'язковою ознакою, як і ознакою саморегуляції, об'єктом якої може бути взагалі будь-який вид діяльності, який може змінюватися під впливом елементів тієї системи, у рамках якої він здійснюється. На відміну від цього, об'єктом саморегулювання можуть бути не всі види діяльності, у силу чого саморегулювання і саморегуляція співвідносяться як часткове і загальне, як вид та рід, тому їх ототожнення у юридичному сенсі неприпустимо.

Дана гіпотеза виокремлює саморегулювання як альтернативний вид державному регулювання в сфері здійснення контрольних функцій в господарській діяльності держави. А також, умова легітимності правил регулювання вводиться у визначенні саморегулювання. Акцент в такому випадку повинен зроблений на легітимність не в контексті санкціонованої державою міри поведінки, а на легітимність як на правомірність поведінки, що не суперечить діючому правовому порядку будь-яких дій суб'єктів, що використовують саморегулювання у своїй діяльності.

Легітимність саморегулювання нерозривно пов'язана з таким центральним змістовим критерієм поняття саморегулювання як розробка і встановлення учасниками системи саморегулювання певних формалізованих правил поведінки, стандартів і правил здійснення господарської діяльності [93, с. 22].

На сьогодні у законодавстві України відсутні єдині підходи до визначення поняття саморегулювання, відсутній системний і комплексний порядок утворення та діяльності СРО, не визначено мети та цілей здійснення саморегулювання. Все це свідчить про неготовність держави передавати частину контрольних функцій суб'єктам бізнесу. Звичайно, передача контролюючих функцій сприятиме зменшенню впливу держави на суб'єктів господарювання, що звичайно не в інтересах держави, проте це позитивно впливатиме на розвиток бізнесу в Україні та заохоченню іноземних інвесторів.

Результати аналізу спеціального законодавства свідчать про впровадження саморегулювання у 15 сферах. Такими сферами є оціночна діяльність, оцінка земель, землеустрій, архітектурна діяльність, діяльність на оптових ринках сільськогосподарської продукції, сільськогосподарська дорадча діяльність, професійна діяльність на ринку цінних паперів, діяльність арбітражних керуючих, адміністрування недержавних пенсійних фондів, діяльність кредитних спілок, страхова діяльність, організація формування та обігу кредитних історій, туризм, діяльність організацій/об'єднань роботодавців, енергетична ефективність. Водночас відсутнє належне нормативне врегулювання порядку створення та діяльності СРО у чотирьох сферах.

Зміст саморегулювання полягає у тому, що суб'єкт господарювання самостійно регулює свою поведінку та діяльність. Законодавство ж створює необхідні умови для цього у вигляді інститутів прямої

демократії, місцевого самоуправління, СРО. Тим самим гарантується вільне прийняття рішень, визначення цілей та курсів діяльності на основі своїх інтересів, самоконтроль, самовідповідальність за добровільне прийняття рішень [73].

Саме такий підхід заснований на кваліфікації саморегулювання в якості відкритої та складної соціально-правової системи з організованими правовими цілями, яка підрозділяється на підсистеми в залежності від різних критеріїв, зокрема сфери суспільних відносин.

Саме тому, В.В. Добровольська, визначає саморегулювання, як «опосередковану ланку» між державою та суб'єктами господарювання, як частину недержавного регулювання господарських відносин, в рамках якої учасники з ціллю регламентації і організації власної поведінки та встановлення взаємних прав і обов'язків в межах, що встановлюються державою, впливають на свою поведінку шляхом закріплення обов'язкових для себе правил поведінки [23, с. 303].

Вищенаведені тези свідчать про те, що саморегулювання є об'єктом суспільних відносин. З цієї точки зору, саморегулювання базується на автономії волі і самостійності її учасників, проявляється тільки між рівноправними суб'єктами у пошуках цілі і можливостей для досягнення консенсусу, що у своїй сукупності характерне для приватно-правових відносин.

Передумовами виникнення саморегулювання були недосконалість державного регулювання господарської діяльності та наявність деякої множини суб'єктів господарювання з організованою правовою ціллю, які ініціюють встановлення правил поведінки і призводять до формування саморегулювання в якості соціально-правової системи.

Діяльність цих суб'єктів відповідає критеріям самостійності та ініціативності. Самостійність визначає саме можливість своїми силами,

незалежно від інших суб'єктів встановити ціль, вибрати правові методи для її досягнення та отримати правовий результат. Ініціативність передбачає здатність до участі суб'єктів у суспільно-економічних відносинах. Рішення про реалізацію чого приймається на їх власний розсуд.

Контроль у сфері саморегулювання здійснюється у вигляді членства в СРО. Способи організації контрольної діяльності, в залежності від вибраної учасниками соціально-правової системи форми саморегулювання, поділяються на інституційний, який здійснюється за допомогою спеціально створених структур і простий, який здійснюється відповідно самими учасниками господарських відносин.

Саме сукупність розглянутих ознак дозволяє визначати саморегулювання як альтернативу державному регулюванню господарської діяльності і є базисом для визначення саморегулювання, як об'єкта суспільних відносин, а саме: «саморегулюванням визначається, як самостійна ініціативна діяльність в сфері правового регулювання господарської діяльності, що здійснюється зацікавленими суб'єктами для досягнення організованої правової цілі, контроль за дотриманням цих правил, застосування заходів впливу до учасників системи саморегулювання в умовах відповідальності самого суспільства за неправомірну поведінку учасників, що входять до нього.»

З огляду на це, саморегулювання може здійснюватися всіма доступними правовими засобами, які передбачають розробку правил поведінки в конкретній сфері суспільно-економічних відносин чи приєднання до вже існуючих правил з одночасним прийняттям суб'єктами обов'язків з їх дотримання, а також створення механізмів щодо забезпечення цих правил [77, с. 159].

Н.Ю. Мушинська, визначає що саморегулювання ще називають «тіньовим правом», яке проявляється в юридичному плюралізмі, коли держава не володіє виключною монополією на право, і є різновидом негативного неофіційного права, своєрідним зводом обов'язкових приписів [34, с. 22]. З цього випливає висновок про необхідність обліку позитивного впливу тіньового права і подолання «тінізації» офіційного права [52, с. 32]. Та, оскільки держава не володіє монополією на правотворення, «тіньове право» (в його позитивному розумінні) виникає мимовільним шляхом і має право на існування [51, с. 19].

Іноді норми саморегулювання сприймаються як норми “реліктового права”, як комплекс звичаїв, уявлень, практики взаємовідносин, типових договірних норм, який використовується як при відсутності законодавчо регулювання специфічних взаємовідносин, так і всупереч законодавству [53, с. 18-20]. Проте, таке широке тлумачення саморегулювання зовсім необґрунтоване, тому що не враховує наявність легальних регуляторів.

Проблема такого тлумачення полягає в небажанні розглядати наслідки, характерна як раз для таких випадків, коли саморегулювання пов'язують з вседозволеністю, що свідчить про поверхнєве розуміння поняття саморегулювання.

З іншого боку, вчені звертають увагу на специфіку договірного саморегулювання. В даному випадку розглядається можливість застосування договору у сферах господарської діяльності, поняття «договір» використовується як форма волевиявлення суб'єктів правовідносин.

Договірне саморегулювання використовується як прояв принципу свободи договору і більш загального принципу свободи господарської діяльності, надає широкі можливості для нормування суб'єктами своєї поведінки в рамках об'єктивно і позитивно встановлених обмежень.

Тому, в основі договірного саморегулювання знаходиться домовленість сторін у самому широкому сенсі, так і інші різного роду колективно здійснювані дії суб'єктів, зокрема угоди і узгоджені дії.

Засновницькі документи, корпоративні акти або інші документи, які регулюють корпоративні відносини юридичної особи також є індивідуальними правовими актами і можуть використовуватись в рамках саморегулювання.

Розробка та прийняття корпоративних актів здійснюються методологічно за допомогою саморегулювання і націлена на упорядкування поведінки учасників корпоративних відносин.

Корпоративні акти, як і договори, є правовим явищем організації правової діяльності суб'єктів. В такому значенні, корпоративне регулювання набуває зовсім іншого значення і виступає повноцінним регулятором господарських відносин. Корпоративне регулювання спирається не стільки на право і його імперативні і диспозитивні норми, скільки на суб'єктивно існуючі потреби учасників цивільного обороту.

Таким чином, правові засоби саморегулювання, як об'єкт суспільних відносин, можемо систематизувати в наступні системи:

1. Договірне саморегулювання, яке засновано на правових засобах, в основі яких лежить угода сторін, або договір;
2. Індивідуальне саморегулювання, створення СРО та участі в них як в некомерційних організаціях, які створюються для розробки та встановлення стандартів, правил здійснення господарської діяльності або професійної діяльності певного виду, контроль за дотриманням зазначених стандартів та правил.

Проаналізувавши правову природу саморегулювання ми можемо зробити висновок, що саморегулювання є об'єктом суспільних відносин. Передумовами виникнення саморегулювання в господарській діяльності є

недосконалість державного регулювання бізнесу та готовність суб'єктів господарювання для впровадження нових механізмів регулювання господарської діяльності.

Звертаючи увагу на те, що Україна прагне вступити в ЄС, імплементація саморегулювання в господарську діяльність буде мати позитивний вплив як на розвиток бізнесу так і на державний апарат. Бізнес-спільнота має більше можливостей для визначення ефективних стандартів та правил господарської діяльності.

На сьогодні, побудова економічної системи України є недосконалою в частині ведення бізнесу, і як наслідок цього, загальна статистика визначає, що з питань регулювання господарської діяльності, суб'єктам бізнесу завжди було легше домовитись між собою, аніж з державою. Тому, впровадження саморегулювання забезпечить ефективний зв'язок суб'єкта господарської діяльності як з іншим суб'єктом господарської діяльності так і з державою.

1.3. Світові моделі саморегулювання

У країнах з розвинутою ринковою економікою, поряд з державним регулюванням, саморегулювання функціонує не одне десятиліття, тому вивчення їх досвіду представляє інтерес не тільки в цілях пізнання сутності даного явища, але і з точки зору визначення шляхів вдосконалення вітчизняного законодавства.

У багатьох розвинених країнах світу інститут саморегулювання діяльності сформувався природним чином в ході історичного розвитку і на сьогоднішній день ефективно функціонує і використовується в якості альтернативи державному регулюванню.

Сполучені Штати Америки (далі – США) одна з найважливіших держав у галузі саморегулювання. Саме ця держава найбільш ефективно впровадила саморегулювання в свою економіку, що підтверджується ідеальним балансом між державним регулюванням та саморегулюванням.

Саморегулювання в США втілюється завдяки СРО, участь в який є престижною для суб'єктів господарювання. Термін “саморегулівна організація” (selfregulatory organization) з'явився в законодавстві США завдяки Закону про фондові біржі у 1934 році. В наш час норми цього закону містяться у главі 2В титулу15 Звід законів США [88].

Відмінною рисою саморегулювання у США є переважна кількість СРО, утворених не за ознакою приналежності всіх членів до певної галузі економіки. Тобто, у більшості СРО у США можуть бути учасниками представники, які не належать до однієї галузі. Більш того, учасники СРО можуть бути зайняті навіть в технологічно абсолютно непов'язаних виробництвах.

Прикладом СРО, члени якої не належать до однієї певної галузі є СВВВ (Council of Better Business Bureaus). СВВВ приватна некомерційна організація, яка фінансується за рахунок членських внесків підприємців і професійних учасників ринку. Вона є міжгалузевою СРО і об'єднує як загальнонаціональні компанії, такі як мережа локальних United States Better Business Bureaus, які діють на рівні окремих штатів [66].

Інфраструктура СВВВ дозволяє з максимальною ефективністю проводити моніторинг якості товарів та послуг та отримувати зворотній зв'язок від споживачів. Стандарти участі у СВВВ забезпечують компанії-учасниці реагувати на отримані запити, розкривати інформацію та сприяти розповсюдженню найкращої практики ділового обігу [99, с.168].

Ще одним прикладом успішної СРО в США є організація – Greater Houston Builders association (GHBA). Це добровільна асоціація, заснована

у 1941 році. Вона об'єднує будівельників, страховиків, банкірів, постачальників матеріалів та інших бізнес-суб'єктів.

Головна мета даної організації це сприяння розвитку інтересу споживачів до членів суспільства через рекламу, просування послуг членів асоціації, вирішення суперечок і постійний моніторинг законодавства, що яким-небудь чином може вплинути на будівельну індустрію.

В організації розроблений спеціальний документ під назвою "Кодекс етики", у якому посеред інших положень можна виокремити такі як: чесність ведення бізнес-політики, високі стандарти безпеки будівництва житла, санітарних норм і правил, які будуть виконуватись при експлуатації кожного будинку. Всі члени GNBA можуть використовувати її логотип у своїй рекламі, що свідчить про приналежність до цієї організації і про співвідношення її принципам.

Модель саморегулювання у США ще й цікава такою особливістю, що основним мотивом для підприємців, які вступають в СРО є отримання переваг, які надаються СРО, перед учасниками ринку, які не є членами даної СРО.

Наступна відмінна особливість саморегулювання в США полягає в тому, що в деяких сферах саморегулювання виникало ще до того, як необхідність регулювання цієї сфери була усвідомлена державою. В результаті створення ефективної системи саморегулювання, введення жорсткого державного регулювання виявилось не потрібним. Це стосується таких сфер як реклама, захист персональних даних в Інтернеті тощо.

В якості прикладу можна навести діяльність Better Business Bureau (BBB) або іншими словами Бюро вдосконалення ділової практики, яке

було створене у 1912 році в цілях боротьби з нечесною рекламою і встановлення стандартів для рекламодавців.

На сьогодні представництво BBB є практично у кожному місті США. Основними завданнями функціонування BBB є:

- захист рекламодавців;
- визначення шахрайства на ранніх стадіях його існування;
- розгляд претензій споживачів [97, с. 121].

На думку експертів, американська система саморегулювання реклами є однією з самих ефективних у світі. Вона не стільки доповнює, скільки фактично замінює державне регулювання цієї сфери. Проте відсутність жорсткого державного регулювання не веде до розвитку порушень у цій сфері.

У наш час основна робота по саморегулюванню у сфері реклами ведеться в США National Advertising Review Board (NARB).

Ця організація заснована Council of Better Business Bureau (CBBB, BBB на національному рівні), Американською Асоціацією рекламних агенцій, Американською Федерацією реклами і Національною Асоціацією рекламодавців.

Практично кожна професійна асоціація розробляє свій етичний стандарт, який містить окрім всього іншого, вимоги до реклами в даній галузі. Ці галузеві стандарти активно використовуються NARB при розгляді конкретних справ.

Прикладом СРО, яка об'єднує членів за професійною ознакою є IEEE це інститут інженерів по електротехніці та електроніці. Метою даної організації є просування теоретичних і прикладних досягнень електротехнічної і електронної індустрії, сприяння професійному розвитку спеціалістів відповідних областей [68].

Організації, які входять у склад IEEE, складають суспільства (Societies) різної професійної спрямованості, які розглядаються як структурно самостійні одиниці IEEE. За діяльністю у сфері стандартизації відповідає Рада по Стандартам (Standards Board). Вона керує роботою ряду координаційних комітетів по стандартам конкретної тематичної спрямованості (Standard Coordinating Committees - SCCs), які і організовують роботу технічних комітетів щодо розробки стандартів.

Важливо зазначити, що СРО в США можуть бути двох типів: з обов'язковим або добровільним членством [96, с. 21].

В якості прикладу СРО з обов'язковим членством можна навести Управління з регулювання фінансової індустрії (Financial Industry Regulatory Authority - FINRA).

Як зазначає Дж. Карсон, регулювання не є основною функцією значної частини СРО, оскільки більшість СРО є біржами. До числа так званих "чистих СРО", для яких регулювання є однією з основних функцій, відноситься FINRA [69, с. 28].

FINRA являє собою незалежну некомерційну організацію, уповноважену Конгресом захищати інвесторів США. До числа основних напрямків діяльності FINRA відносяться наступні: створення і дотримання правил, що регулюють діяльність більш ніж 4 030 фірм, що здійснюють операції з цінними паперами; аналіз фірм на відповідність цим правилам; сприяння прозорості ринку та просвіта інвесторів [65].

Така організація як FINRA може порушувати дисциплінарне провадження проти фірм чи індивідів, штрафувати їх, вимагати відшкодування збитків інвесторам, які спричинили шкоду або тимчасово призупиняти їх діяльність і навіть виключати з бізнесу.

Проаналізувавши саморегулювання в США можна зробити висновок, що саморегулювання в США прийшло на зміну картельним об'єднанням виробників, які по мірі розвитку антимонопольного регулювання ставали все менш надійними і більш небезпечними для своїх членів [75, с. 10].

Саморегулювання запропонувало потенційним членам інші вигоди, які по своїй законності виглядали більш пріоритетними порівняно з вигодами від об'єднання у картелі.

У ході історичного розвитку саморегулювання в США, СРО стали непомітними учасниками господарських відносин. Особливо важливим є той факт, що підприємцями СРО сприймається як джерело ділової репутації та ознака надійності компанії. По цій причині, членство у СРО це реальний актив компанії, вихід з якої рівнозначний втраті розрекламованої торгової марки.

Поряд із США не менш прогресивною державою у сфері саморегулювання визнається Австралія.

Розглядати досвід Австралії у сфері саморегулювання цікаво саме тому, що держава приділяє багато уваги проблемі вдосконалення механізмів саморегулювання економіки і апробує найбільш прогресивні методи організації саморегулювання [85].

Механізми саморегулювання у Австралії застосовуються у наступних галузях економічної діяльності, а саме: реклама, маркетинг, теле та радіомовлення, телекомунікації та Інтернет, фінансовий сектор, нерухомість, фармакологія, приватна медицина, роздрібна торгівля, недержавні пенсійні фонди, туризм та професійні асоціації.

СРО в Австралії виникають як правило, на базі галузевих асоціацій. Пріоритетною метою реформи регулювання, яка реалізувалася у

Австралії з середини 90-тих років було пониження державного регулювання бізнесу.

Основним методом досягнення цієї мети була проголошена відповідальність бізнесу за стан справ у галузі шляхом розвитку ефективних схем саморегулювання. При цьому основний акцент був зроблений на мінімізацію державного втручання в економіку у відповідності з розробленими критеріями доцільності, адекватності та ефективності державного регулювання.

Одним з ключових інструментів, які використовувалися в цій галузі стала оцінка регулюючого впливу, механізм якої являє собою багатоаспектний аналіз стримувань і ризиків з обов'язковим вивченням можливих альтернатив.

Оскільки саморегулювання розглядається як найкраща з можливих альтернатив, державна політика направлена на підтримку саморегулювання всюди де це тільки можливо.

Загальний підхід визначається в тому, що держава повинна допомагати бізнесу самостійно й відповідально вирішувати проблеми галузі. Ефективне саморегулювання визначає обов'язкову наявність кодексу поведінки, стандартів ведення бізнесу, наявність механізмів, які забезпечують дотримання кодексів та наявність ефективної системи вирішення спорів [84].

Австралійським законодавством визначені переваги саморегулювання, як альтернативи державному втручання, а саме:

- саморегулювання являє собою гнучкий засіб просування “кращої практики” у галузі, а не просто мінімальної відповідності законодавству;
- кодекси поведінки створюються самою галуззю і орієнтовані на вирішення специфічних проблем галузі;

- саморегулювання визначає більше можливостей для бізнесу порівняно з державним регулюванням, що на ринку конкуренції визначає більш низькі ціни для споживачів;
- саморегулювання не визначає витрат з боку держави і відповідно, додаткових витрат для суспільства;
- швидка і дешева процедура вирішення спорів має позитивний ефект як для споживачів, так і для бізнесу порівняно з довгими строками юридичних послуг [83, с. 109].

На основі Закону “Про торгову практику”, прийнятому у 1974 році, для кодексів саморегулювання можлива процедура так званої “авторизації” у Австралійській Комісії по конкуренції і справах споживачів ACCC (Australian Competition and Consumer Commission).

Процедура авторизації не означає, що кодекс стане чинним. Разом із тим, компанії, які підписували авторизований кодекс, не можуть бути притягнуті до суду за антиконкурентну змову.

З 1998 року стали чинними поправки до Закону “Про торгову практику”, у відповідності з якими уряд має право визнавати кодекси, розроблені галуззю “захищеними” (prescribed).

“Захист” кодексу передбачає дотримання тих же формальних процедур оцінки регулюючого впливу, що і введення державного регулювання. Якщо кодекс визнаний “захищеним”, то ACCC як орган відповідальний за контроль щодо дотримання цього закону, може діяти проти порушників законодавства. “Захищені” кодекси можуть бути добровільними або обов’язковими.

Добровільні кодекси визначають, що відповідальність за їх порушення несуть тільки ті громадяни та компанії, які формально підписали цей кодекс. ACCC веде публічний реєстр компаній, які підписали “захищені” кодекси.

Процедура “захисту” кодексу починається тільки за наявності наступних умов:

- кодекс визначається як найбільш ефективний засіб подолання провалів ринку чи досягнення мети соціальної політики;
- переваги кодексу для суспільства перевищують витрати, пов’язані з наданням йому статусу “захищеного”;
- існують серйозні і неподоланні недоліки у діючих схемах саморегулювання;
- існують систематичні проблеми при виконанні кодексу [91, с. 220].

Практика розробки державними органами кодексів поведінки може бути ефективною у тих сферах, в яких відсутня ринкова ініціатива до застосування механізмів саморегулювання. Прикладом такого підходу до саморегулювання є розроблений урядом Кодекс банківської практики (Code of Banking Practice), який в даний час активно використовується в банківській системі Австралії [94, с. 56].

Поряд з США та Австрією саморегулювання існує і в інших країнах, зокрема в Російській Федерації, Республіці Білорусь та багатьох інших країнах.

Відповідно до законодавства Російської Федерації існує визначений алгоритм створення саморегулювальної організації, який включає в себе два етапи. Перший етап полягає у створенні некомерційної організації [38]. Другий полягає безпосередньо у створенні саморегулювальної організації.

Для здійснення діяльності в якості саморегулювальної некомерційної організації повинні бути створені перш за все спеціалізовані органи, які здійснюють контроль за дотриманням членами саморегулювальної організації вимог стандартів і правил підприємницької або професійної діяльності і забезпечують розгляд справ щодо застосування по відношенню до членів

саморегулювальної організації заходів дисциплінарного впливу. В першу чергу це має бути передбачено внутрішніми документами саморегулювальної організації.

Особливістю саморегулювання в Російській Федерації є те, що саморегулювальною організацією може бути створений третейський суд. Ця норма дає всі підстави вважати, що саморегулювальні організації в Російській Федерації є справді незалежними організаціями. Також, саморегулювальні організації можуть застосовувати способи забезпечення майнової відповідальності членів саморегулювальної організації перед споживачами. До таких способів зокрема відносяться, створення системи особистого і (або) колективного страхування або формування компенсаційного фонду.

У випадку застосування в якості засобу забезпечення відповідальності членів саморегулювальної організації системи особистого і (або) колективного страхування мінімальний розмір страхової суми по договору страхування відповідальності кожного члена не може бути меншим ніж 30 000 руб. у рік [41].

Відмінною рисою саморегулювання у Російській Федерації є наявність великої кількості реєстрів саморегулювальних організацій, які різняться в залежності від галузі у якій саморегулювальна організація здійснює свою діяльність.

На сьогодні саморегулювання в Російській Федерації потребує реорганізації, зважаючи на недосконалість і прогалини законодавства. Загалом вчені вбачають такі проблеми у сфері саморегулювання в Російській Федерації, по перше це відсутність системного підходу в законодавстві щодо саморегулювання. Ця проблема виникла саме тоді, коли саморегулювальні організації почали створюватись і діяти відповідно до законодавства Російської Федерації, проте адміністративне навантаження на суб'єктів господарської діяльності не зменшилось а навпаки

збільшилось, що створює обтяжливі умови для бізнесу і викликає суттєвий приріст витрат, необхідних для отримання допуску на ринок [40].

Таким чином, розвиток інституту саморегулювання в Російській Федерації має свої переваги та недоліки, це обумовлюється перш за все тим, що саме усвідомлення необхідності передачі частини державних повноважень саморегулювним організаціям з'явилося відносно пізно. Не дивлячись на це, прийняття Закону "Про саморегулювні організації" стало відправною точкою для здійснення саморегулювання в підприємницькій та професійній діяльності та по регіонах Російської Федерації.

У Республіці Білорусії питання саморегулювання бізнесу, не дивлячись на порівняно рідкісне згадування у ЗМІ і офіційній риториці не є новим. Проте за рівнем опрацювання та глибини проблематики можна констатувати відставання від Російської Федерації. Однією з особливостей процесу розвитку саморегулювання у Білорусії є значний вплив зовнішніх факторів.

На основі досвіду впровадження саморегулювання у Російській Федерації, а також імплементації саморегулювання у Республіці Білорусь можна визначити проблемні аспекти.

Однією з фундаментальних проблем для саморегулювання у Білорусії є розуміння саморегулювання як додаткової функції бізнес-союзів і асоціацій. Проте таке розуміння категорично суперечить як основній меті саморегулювання – ефективному регулюванню галузі, так і принципу цієї системи – незалежності її від функціонування. Основним завданням бізнес-союзів і асоціацій є представництво і захист інтересів бізнесу, створення діалогу між державними органами і підприємцями. А метою саморегулювних організацій є не представництво інтересів, а забезпечення найбільш ефективного режиму регулювання галузі і, як

результат підвищення добробуту держави. Крім цього у своїй діяльності саморегулювні організації повинні бути максимально незалежними від всіх зацікавлених суб'єктів: держави, бізнесу і споживачів. Це дозволяє досягнути балансу суспільних та приватних інтересів у галузевому регулюванні. У випадку наділення бізнес-спільнот та асоціацій функціями саморегулювання неминучий конфлікт інтересів на рівні правової природи некомерційних об'єднань і деформація незалежності регулювання [39].

Проаналізувавши досвід США, Австралії, Російської Федерації та Республіки Білорусь можемо констатувати, що модель саморегулювання у Російській Федерації та Республіці Білорусь є недосконалою. Саме модель саморегулювання яка існує в США та Австралії найбільш ефективно підкреслює всі позитивні моменти саморегулювання та створює ідеальний баланс між державним регулюванням та саморегулюванням.

Аналізуючи саме моделі саморегулювання в США та Австралії ми можемо виокремити найбільш ефективні риси, які можна було б запровадити у вітчизняній економіці.

1.4. Нормативно-правова основа саморегулювання в Україні

Головним джерелом саморегулювання в Україні є Конституція України. Проте, Основний Закон не визначає права на здійснення саморегулювання суб'єктів господарської діяльності та питання створення СРО. Деякі статті Конституції України спрямовані на врегулювання питань свободи підприємницької діяльності та охорони приватної власності.

Наступними за юридичною силою джерелами саморегулювання в Україні є Цивільний Кодекс України та Господарський Кодекс України.

Саме стаття 5 Господарського кодексу України “Конституційні основи правопорядку у сфері господарювання” визначає, що правовий господарський порядок в Україні формується на основі оптимального поєднання ринкового саморегулювання економічних відносин суб’єктів господарювання та державного регулювання макроекономічних процесів, виходячи з конституційної вимоги відповідальності держави перед людиною за свою діяльність та визначення України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави [2].

Іншими джерелами саморегулювання в Україні є спеціальні Закони і підзаконні нормативно-правові акти, які регулюють різні сфери діяльності, які ми розглянемо детальніше.

На сьогоднішній день в Україні відбуваються економічні реформи, які мають на меті вдосконалення та спрощення господарської діяльності в Україні.

Однією з провідних та пріоритетних економічних реформ на сьогодні визначається впровадження саморегулювання. На підтвердження цьому, 10 травня 2018 року Кабінет Міністрів України видав розпорядження “Про схвалення Концепції реформування інституту саморегулювання в Україні”.

Така увага з боку законодавчих органів до інституту саморегулювання обумовлена тим, що у законодавстві відсутні єдині підходи до саморегулювання, відсутній системний і комплексний порядок утворення та діяльності СРО. Розгалужена система нормативно - правових актів, які опосередковано регулюють певні питання саморегулювання не визначає мету та цілі здійснення саморегулювання.

Впровадження саморегулювання в Україні відбувається через СРО. У законодавстві закріплено норму щодо утворення СРО відповідно до

законів, що регулюють окремі сфери господарської або професійної діяльності.

Відповідно до проведено дослідження, ми можемо констатувати, що наразі в Україні діє 38 нормативно-правових актів, які встановлюють правові та організаційні засади діяльності СРО в Україні, з яких:

1. 18 Законів, що складає 47,4% загальної кількості нормативно-правових актів, які регулюють питання саморегулювання;
2. 4 Рішення, що складає 10,5% загальної кількості нормативно-правових актів, які регулюють питання саморегулювання;
3. 5 Розпоряджень, що складає 13,1% загальної кількості нормативно-правових актів, які регулюють питання саморегулювання;
4. 6 Наказів, що складає 15,8% загальної кількості нормативно-правових актів, які регулюють питання саморегулювання;
5. 5 Постанов, що складає 13,1% загальної кількості нормативно-правових актів, які регулюють питання саморегулювання;

Недоліком нормативно-правової бази саморегулювання є саме те, що не існує єдиного базового закону, який би урегульовував організаційні та правові питання діяльності СРО в Україні.

На сьогодні, саморегулювання в Україні діє лише у 15 сферах, діяльність СРО у цих сферах регулюється спеціальними законами. Проте, навіть ці закони недосконало встановлюють правовий базис діяльності СРО.

Такими сферами є оціночна діяльність, оцінка земель, землеустрій, архітектурна діяльність, діяльність на оптових ринках сільськогосподарської продукції, сільськогосподарська дорадча діяльність, професійна діяльність на ринку цінних паперів, діяльність

арбітражних керуючих, адміністрування недержавних пенсійних фондів, діяльність кредитних спілок, страхова діяльність, організація формування та обігу кредитних історій, туризм, діяльність організацій/об'єднань роботодавців, енергетична ефективність. Водночас відсутнє належне нормативне врегулювання порядку створення та діяльності СРО у чотирьох сферах [6].

Регулювання діяльності СРО у сфері оціночної діяльності відбувається на основі Закону України “Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні” №2658-III від 12.07.2001 року.

Розділом 5 цього Закону встановлюються загальні засади діяльності СРО, а саме вводяться поняття СРО, визначається їх кількісний склад, порядок та повноваження членів таких організацій. Підзаконними актами, які регулюють діяльність СРО у сфері оціночної діяльності є Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Порядку визнання Фондом державного майна статусу саморегулювальної організації оцінювачів” №1668 від 13.12.2001 та Наказ Фонду державного майна України “Про затвердження Порядку перевірки документів громадської організації, що претендує на визнання статусу саморегулювальної організації оцінювачів” №2357 від 19.12.2001 року.

Саморегулювання у сфері оцінки земель відбувається відповідно до Закону України “Про оцінку земель” №1378-IV від 11.12.2003 року. Даний Закон поєднує діяльність СРО разом із державним регулюванням, недоліком цього Закону є те, що він не окреслює організаційні та правові підстави діяльності СРО. Окремими підзаконними актами в даній сфері є Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Порядку визнання Державною службою з питань геодезії, картографії та кадастру статусу саморегулювальної організації оцінювачів, що проводять експертну

грошову оцінку земельних ділянок” №1303 від 05.10.2004 року та Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Порядку визнання Державною службою з питань геодезії, картографії та кадастру статусу саморегулівної організації оцінювачів, що проводять експертну грошову оцінку земельних ділянок” №1303 від 05.10.2004 року.

Розглядаючи діяльність СРО у сфері землеустрою, можна констатувати, що ці питання регулюються спеціальним Законом України “Про землеустрій” №858-IV від 22.05.2003 року. Саме стаття 63 цього Закону закріплює поняття та загальні засади діяльності СРО. Окремі питання регулюються Постановою Кабінету Міністрів України “Про затвердження Порядку визнання статусу саморегулівної організації у сфері землеустрою” №398 від 05.06.2013 року та Наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України “Про затвердження форми Заяви про визнання статусу саморегулівної організації у сфері землеустрою” №67 від 12.02.2014 року.

Правова основа діяльності СРО у сфері архітектурної діяльності регулюється статтею 16-1 Закону України “Про архітектурну діяльність” №687-XIV від 20.05.1999 року. Визначення поняття СРО визначається з точки зору саме неприбуткових добровільних об'єднань фізичних та юридичних осіб.

Додатковими нормативно-правовими актами, відповідно до яких відбувається регулювання в даній сфері є Постанова “Деякі питання професійної атестації відповідальних виконавців окремих видів робіт (послуг), пов'язаних із створенням об'єктів архітектури” №554 від 23 травня 2011 року та Наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України “Про затвердження Порядку реєстрації саморегулівних організацій у сфері архітектурної діяльності” №137 від 13.05.2014 року.

Діяльність СРО на оптових ринках сільськогосподарської продукції відбувається відповідно до ст. 17 Закону України “Про оптові ринки сільськогосподарської продукції” №1561-VI від 25.06.2009 року, що виокремлює створення СРО з метою надання взаємодопомоги та задоволення переважно власних господарських потреб. Підзаконний нормативно-правовий акт, який регулює питання здійснення саморегулювання є Наказ Міністерства аграрної політики України “Про затвердження Порядку надання та позбавлення статусу саморегулювальної організації оптового ринку сільськогосподарської продукції” №830 від 25.11.2009 року.

Правове і організаційне обґрунтування діяльності СРО у сфері професійної діяльності на ринку цінних паперів врегульовано достатньо великою кількістю Законів та інших нормативно правових актів. Зокрема, саморегулювання в цій сфері здійснюється на основі Закону України “Про цінні папери та фондовий ринок” №3480-IV від 23.02.2006 року, Закону України “Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні” №448/96-ВР від 30.10.1996 року та Закону України “Про фінансові послуги та регулювання ринків фінансових послуг” №2664-III від 12.07.2001 року. Проаналізувавши дані акти, ми можемо зробити висновок, що питання діяльності СРО обґрунтовано належним чином, прогалини, які були допущені в даних законах врегульовуються за допомогою підзаконних нормативно-правових актів, яких також є певна кількість, а саме Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку “Про затвердження Положення про об’єднання професійних учасників фондового ринку” №1925 від 27.12.2012 року, Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку “Про затвердження Порядку розгляду заяв СРО професійних учасників фондового ринку про делегування повноважень саморегулювним

організаціям професійних учасників фондового ринку та прийняття рішення” №2670 від 26.11.2013 року, Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку “Про затвердження Положення про порядок складання та подання інформації щодо діяльності саморегулівних організацій та об’єднань професійних учасників фондового ринку до Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку” №1407 від 06.08.2013 року, Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку “Про затвердження Порядку проведення перевірок дотримання вимог законодавства про цінні папери щодо професійної діяльності на фондовому ринку та діяльності саморегулівних організацій професійних учасників фондового ринку” №161 від 12.02.2013 року та Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України “Про затвердження Положення про реєстр саморегулівних організацій фінансових установ” №4380 від 26.07.2005 року.

Досить добре законодавчо врегульовано діяльність СРО у сфері діяльності кредитних спілок та страхової діяльності. Обґрунтування діяльності саморегулівних організацій відбувається на основі Закону України “Про депозитарну систему України” №5178-VI від 06.07.2012 року, Закону України “Про інститут спільного інвестування” №5080-VI від 05.07.2012 року та Закону України “Про кредитні спілки” №2908-III від 20.12.2001 року.

Саме законами визначається поняття, мета та завдання діяльності саморегулівних організацій у даній сфері. Уточнюючі питання розглянуті у додаткових підзаконних нормативно-правових актах, а саме у Розпорядженні Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України “Про затвердження Положення про делегування Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері

ринків фінансових послуг, окремих повноважень одній із всеукраїнських асоціацій кредитних спілок” №6280 від 03.10.2006 року та Розпорядженні Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України “Про затвердження Положення про делегування Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, окремих повноважень об’єднанню страховиків” №1000 від 21.08.2008 року.

Розглядаючи питання правового базису регулювання діяльності арбітражних керуючих, можемо констатувати, що діяльність СРО в цій сфері відбувається на рівні підзаконних нормативно-правових актів.

Немає жодного спеціального закону, проте підзаконні нормативно-правові акти досить широко розглядають питання діяльності СРО. Такими нормативно-правовими актами є Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Порядку визнання статусу Всеукраїнської саморегулювальної організації арбітражних керуючих” №1179 від 19.12.2012 року, Наказ Міністерства юстиції України “Про затвердження форм Заяви про визнання статусу Всеукраїнської саморегулювальної організації арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів) та Журналу реєстрації таких заяв” №127/5 від 18.01.2013 року та Наказ Міністерства юстиції України “Про затвердження Порядку здійснення контролю (нагляду) за діяльністю саморегулювальних організацій арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів)” №64/5 від 09.01.2013 року.

Із п’ятнадцяти перелічених вище сфер, у чотирьох відсутні будь-які підзаконні нормативні акти, які б визначали порядок створення та діяльності СРО, а саме:

- діяльність з організації формування та обігу кредитних історій;

- діяльність у сфері туризму;
- діяльність організацій/об'єднань роботодавців;
- діяльність з сертифікації енергетичної ефективності або обстеження інженерних систем.

Офіційно визнано в Україні лише 24 СРО, що провадять діяльність у шести сферах, зокрема вісім СРО з оціночної діяльності, в тому числі з оцінки земель, дві - із землеустрою, п'ять - з діяльності арбітражних керуючих, чотири - з архітектурної діяльності, п'ять - з професійної діяльності на ринку цінних паперів.

Проаналізувавши джерела саморегулювання в Україні ми можемо зробити висновок, що нормативно-правова база, що встановлює організаційні та правові засади діяльності СРО в Україні, характеризується безсистемністю, множинністю підходів до впровадження та здійснення саморегулювання, наявністю численних прогалин. Також, неможливо встановити за яким саме принципом вводиться саморегулювання в тому чи іншому виді діяльності.

РОЗДІЛ 2

ВИДИ САМОРЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

На сьогодні, однозначного підходу до визначення поняття саморегулювання поки що в українському законодавстві не розроблено, проте можна звернути увагу на значну кількість підходів до визначення сутності саморегулювання.

Саморегулювання можна розглядати як альтернативу державному регулюванню і ефективний механізм регулювання господарської діяльності. Основними ознаками саморегулювання є його під нормативний характер, наявність власного вольового рішення та самостійної регулюючої функції, відзначають його здатність до взаємного узгодження тих чи інших відносин, а також впорядкування поведінки. Як зазначають вчені, суб'єкти саморегулювання мають законотворчі повноваження [13, с. 111].

Важливо розглянути саморегулювання в системі господарської діяльності держави задля порівняння з державним регулюванням та виокремлення основних ознак саморегулювання, які будуть позитивно впливати на розвиток бізнесу в Україні.

2.1. Державне регулювання господарської діяльності в Україні

Світова історія підтверджує, що господарська діяльність країни не існувала б без державного регулювання. Проте, ступінь державного регулювання завжди впливала на розвиток бізнесу в країні. Зокрема, у той час, коли держава максимально втручалася в господарську діяльність країни, відбувалася монополія ринку та бізнес майже не розвивався.

З іншого боку, коли держава майже не втручалася в господарську діяльність, бізнес-спільнота впроваджувала інноваційні бізнес процеси у господарську діяльність, які не завжди позитивно впливали на економіку країни. Тому, аналіз регулювання як явища та державного регулювання відіграє важливу роль для нашого дослідження.

Термін "регулювання" (від лат. regula – планка, правило) означає впорядкування, введення в певні межі шляхом впливу на певний об'єкт. Регулювання господарської діяльності не є однорідним як за своїм

змістом

в

статичі, так і в конкретних методах, формах і засобах правового впливу в динаміці.

Відмінності в регулюванні окремих сегментів господарської діяльності зумовлені сукупністю взаємопов'язаних факторів: об'єктивні умови розвитку господарських відносин, оцінка потреб суб'єктів господарювання і їх здатність до ефективної самоорганізації, забезпечення охорони та захисту інтересів невизначеного кола осіб, визначення меж державного регулювання і контролю та ін.

З цих позицій право регламентує правові форми взаємодії господарювання і держави, що у всіх випадках забезпечується взаємодією приватноправових і публічно-правових засобів в тих умовах, коли господарська діяльність є об'єктивною формою взаємодії учасників обороту, що мають різні, але обумовлені один господарські потреби. Потреби суб'єктів господарювання формують модель їх поведінкової взаємодії, яка згодом регулюється при формулюванні заборон, дозволів, обмежень в правових нормах [35, с. 58].

Загальною метою регулювання господарської діяльності на сучасному етапі розвитку є визначення меж державного втручання в господарську діяльність, зон пріоритетної участі держави в окремих сегментах бізнесу, в зв'язку з чим зберігають актуальність наступні завдання: пошук балансу приватних і публічних інтересів у законотворчому процесі, безперервна взаємодія органів виконавчої влади та бізнес-структур, моделювання нових форм взаємодії суб'єктів господарювання та держави у визначенні стратегії розвитку України.

Як зазначає С.І. Бевз основною метою державного регулювання господарської діяльності можна визначити встановлення правового господарського порядку, за якого забезпечено баланс приватних і

публічних інтересів як при здійсненні господарської діяльності суб'єктами господарювання, так і при здійсненні державного регулювання господарської діяльності органами державної влади [17, с. 93].

Визначення регулювання як явища важливе для розуміння сутності державного регулювання.

Під державним регулюванням господарської діяльності розуміють комплекс заходів держави, спрямованих на скерування поведінки суб'єктів господарювання в напрямі, необхідному для досягнення поставлених органами державної влади цілей [14, с. 84].

В широкому розумінні, державне регулювання можна визначити, як встановлення державою загальних правил поведінки учасників суспільних відносин і їх зміна в залежності від розвитку умов.

Суб'єктами є органи законодавчої та виконавчої влади, які взаємодоповнюють один одного. Органи законодавчої влади наділені можливістю встановлювати правила поведінки для суб'єктів господарських відносин, а органи виконавчої влади наділені необхідними повноваженнями для їх практичного застосування.

У вузькому розумінні, державне регулювання є однією з функцій державного управління, яка спрямована на створення сприятливих економічних, правових та організаційних умов діяльності комерційних та некомерційних організацій, без втручання державних органів в їх виробничу та господарсько-фінансову діяльність, шляхом встановлення та коректування загальних правил поведінки [27, с. 15].

М.Н. Марченко, визначає, що державне регулювання «включає в себе також всебічний контроль за виконанням вимог, що містяться в нормах права, та регулюють ті чи інші суспільні відносини; координацію і

встановлення загального напрямку діяльності учасників відповідних відносин» [32, с. 64].

Державне регулювання може бути спрямоване на зовнішнє регулювання, тоді коли правила, прийняті органами державної влади, спрямовані на впорядкування відносин з громадянами та організаціями, так і на внутрішнє, тобто забезпечення збалансованого функціонування державного управління і входять до складу її державних органів [60, с. 17].

Широкомасштабне втручання держави в економіку призвело до того, що всі її сучасні моделі значною мірою «одержавлено».

О.М. Гончаренко визначає, що у певних випадках державне втручання є потрібним та корисним: зокрема, для досягнення забезпечення правового господарського порядку, за наявності соціальних чи економічних негараздів або/та коли самі учасники ринкових відносин не можуть врегулювати проблеми, які виникли, тощо [21, с. 33].

Крім цього, на утримання і спрямування управлінських процесів впливають наявність кількох форм власності, особливості кооперації праці, розміщення підприємств за регіонами тощо.

Г.В. Смолін виокремлює основні принципи державного регулювання господарської діяльності:

- наукової обґрунтованості – врахування вимог об'єктивних економічних законів, реалій економічного, політичного і соціального життя суспільства, національних особливостей;
- погодження інтересів – державне регулювання господарської діяльності має бути механізмом погодження інтересів різних суб'єктів економіки: загальнодержавних, регіональних, групових (підприємців, робітників, споживачів, виробників тощо);

- системності – обумовлений функціонуванням національної економіки як великої складної системи, що включає різні рівні й елементи. Тому державне регулювання господарської діяльності, охоплюючи різні об'єкти, має виходити із системних засад у вирішенні господарських, соціальних, зовнішньоекономічних, науково-технічних, культурних, екологічних та інших проблем;
- цілеспрямованості – державне регулювання має спрямовуватися на досягнення конкретних цілей;
- пріоритетності – виділення основних соціально-економічних проблем розвитку країни, на вирішенні яких державні належить зосередити свої зусилля (через обмеженість наявних державних ресурсів – фінансових, матеріальних, трудових, інформаційних і т. ін.);
- комплексності – необхідність використання державою всього арсеналу засобів та інструментів, що є в її розпорядженні (правових, економічних, адміністративних, прямих, непрямих, неформальних тощо);
- адаптації – державне регулювання має ґрунтуватися на безперервному аналізі результатів оперативної оцінки й коригуванні впливу держави на соціально-економічні процеси залежно від внутрішніх чи зовнішніх умов розвитку країни;
- мінімальної достатності:
 - держава повинна виконувати тільки ті функції, які не може забезпечити суб'єкти господарювання;
 - функції державного управління мають певним чином розподілятися – на вищих його рівнях належить вирішувати ті проблеми, які не можуть бути з'ясовані на нижчих;

- ефективності:
 - організаційно-правове забезпечення державного регулювання господарської діяльності – управління зобов’язані здійснювати спеціальні органи державної влади й управління з чітко визначеними правами, компетенцією та обов’язками;
 - економіко-організаційне забезпечення державного регулювання господарської діяльності – держава повинна використовувати важелі (форми, методи, інструменти), адекватні цілям і ситуаціям, що склалися;
 - порівнянність витрат (на утримання державного управлінського апарату) та результатів державного втручання в господарську діяльність держави [48, с. 24].

Функція державного регулювання здійснюється органами законодавчої і виконавчої влади.

Способом реалізації державного регулювання є встановлення, зміна або скасування правил поведінки. У числі органів державної влади, що здійснюють державне регулювання, велике значення мають повноваження Президента України, так як саме він визначає основні тенденції розвитку внутрішньої і зовнішньої політики, може втручатися в будь-які питання державного устрою та державної політики.

Л.І. Дідківська пропонує інший перелік основних функцій державного регулювання, а саме:

- цільову, яка полягає у визначенні цілей, пріоритетів та основних напрямів розвитку господарської діяльності;

- стимулюючу, що передбачає формування регуляторів, здатних ефективно впливати на діяльність суб'єктів господарювання (їх інтереси), стимулювати економічні процеси у бажаному для суспільства напрямі;
- нормативну (регламентуючу) – держава за допомогою законів, законодавчих актів і нормативів встановлює певні правила діяльності для суб'єктів господарської діяльності, визначає правовий простір;
- коригувальну, яка зводиться до коригування розподілу ресурсів у господарській діяльності з метою розвитку прогресивних процесів, усунення негативних екстерналій і забезпечення нормальних соціально-економічних умов життя суспільства;
- соціальну, що передбачає регулювання державою господарських відносин (наприклад, між підприємцями і робітниками), перерозподіл доходів, забезпечення соціального захисту та соціальних гарантій, збереження навколишнього середовища тощо;
- безпосереднього управління неринковим сектором економіки – це регулювання державного сектора економіки, створення суспільних товарів і благ;
- контрольну, що означає державний нагляд і контроль за виконанням і дотриманням законів, нормативних актів, економічних, екологічних, соціальних стандартів тощо [22, с. 20].

Активізація економічних функцій держави – загальна тенденція сучасного світового розвитку. Нехтування нею призводить до негативних соціально-економічних наслідків. Ось чому важливим є комплексне дослідження функцій проблеми державного регулювання економіки.

Державне регулювання здійснюється в першу чергу за допомогою видання нормативно-правових актів. До таких актів належать: Конституція України, Закони України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, постанови, інструкції та положення, що видаються виконавчою владою України.

Індивідуальні правові акти мають розпорядчу спрямованість, тому їх не відносять до форм здійснення державного регулювання, вони не містять в собі правил поведінки. За допомогою таких актів матеріалізуються юридично-владні волевиявлення в конкретних ситуаціях. Вони містять у собі вказівку щодо конкретного випадку, чітке встановлення діяти або утриматися від вчинення будь-яких дій.

Також до зовнішніх форм вираження державного регулювання можна віднести «значущі дії юридичного характеру», наприклад, видача ліцензій, здійснення обов'язкової державної реєстрації. Такі дії виконуються на підставі чинного нормативно-правового акту. Вони не створюють правил поведінки, але є дієвим механізмом їх реалізації, який досягається за рахунок того, що дії юридичного характеру породжують юридичні наслідки або є юридичним фактом [26, с. 12]. Юридичними наслідками видачі ліцензії є наділення суб'єктів правовідносин при дотриманні певних умов додатковими правами, при порушенні яких можливе обмеження або позбавлення наданих прав.

З огляду на це ми можемо сформулювати завдання державного регулювання, які полягають у наступному:

- 1) нормативне регулювання шляхом встановлення загальних правил;
- 2) контроль за дотриманням правових приписів і норм, що регулюють суспільні відносини;

- 3) державний захист прав і інтересів учасників суспільних відносин, врегульованих відповідними правилами [36, с. 53].

Проаналізувавши різні підходи до визначення поняття державного регулювання ми можемо дійти висновку, що державне регулювання господарської діяльності – це створення приблизно однакових умов для формування, становлення і розвитку суб'єкта господарювання незалежно від його соціального походження і майнового стану (доступ до середньої, вищої освіти, медичного забезпечення, юридичного захисту), а також забезпечити функціонування непривабливих галузей, які, проте, потрібні суспільству [74, с. 17].

2.2. Договірне саморегулювання господарської діяльності в Україні

Виходячи з правової природи саморегулювання його поділяють на договірне, корпоративне та інституційне. Проте, саме договірне саморегулювання відіграє важливу роль для суб'єктів саморегулювання, що підтверджується досвідом європейських країн.

Нерідко в науковій літературі можна зустріти думку, що основною ознакою саморегулювання є договір, який і визначає саморегулювання в якості засобу соціального впливу та засобу, завдяки якому громадяни створюють право для себе [11, с. 21].

Договір називають елементом саморегуляції, враховуючи, що генетично поняття договору пов'язано з ідеєю встановлення господарських прав та обов'язків не тільки завдяки нормам права, але і в результаті узгодженої правової діяльності людей, що породжує регулюючий ефект, подібний нормативному [42, с. 73].

Важливо звернути увагу, що вчені відмежовують саморегулювання від індивідуального правозастосовного регулювання, враховуючи що

воно володіє певною специфікою [46, с. 48]. Дана позиція виглядає не зовсім логічною, адже, якщо розглядати договір як акт саморегулювання, то неможна не зауважити, що завдяки договору суб'єкти визначають модель своєї поведінки і слідує їй.

В.В. Кочин звертає увагу, що договір є класичним прикладом унікального правового засобу здійснення нормативного та індивідуального правового регулювання. Проте не слід забувати й про інші джерела саморегулювання, як корпоративні, політичні, релігійні або інші норми організованого суспільства. Так, наприклад, статут юридичної особи розуміється у двох аспектах:

- загальнообов'язкове значення – для засновників (учасників) юридичної особи як корпоративний правочин;
- опосередковане значення – для інших учасників правових відносин як відомості про учасника правових відносин [29, с. 35].

О.А. Беяневич зазначає, що договір містить в собі критерії правомірності поведінки сторін. І тому, логічним виглядає твердження, що саморегулювання в господарській діяльності досить розповсюджене явище, воно здійснюється у різних формах і договірне регулювання чи регулювання на основі договору є однією з форм саморегулювання чи індивідуально-правового регулювання [18, с. 39].

Договір в такому значенні визначають як елемент саморегуляції, враховуючи, що генетичне розуміння договору пов'язане з ідеєю встановлення господарських прав і обов'язків не тільки за допомогою норм права, а й в результаті узгодження правової діяльності громадян, що й породжує регулюючий ефект, подібний до нормативного [33, с. 30].

Договірне саморегулювання має індивідуальний характер, адже договір укладається для визначеної кількості людей і не створює прав і

обов'язків для інших. Останнім часом, саморегулювання на основі договору все частіше застосовується в Україні, де договір виступає в якості піднормативного джерела. В такому випадку саморегулювання здійснюється не тільки з застосуванням норм законодавства а й на основі договору. Тобто, шляхом прийняття тих правил, які визначені в умовах договору .

Важливо зазначити, що договірне саморегулювання є формою правового регулювання і воно має деякі ознаки правового регулювання. Проте, договірне саморегулювання відрізняється тим, що його основою є договір, при цьому, правове регулювання здійснюється безпосередньо відповідно до норм законодавства без їх закріплення в певному окремому джерелі. Договірне ж регулювання можливе тільки завдяки укладенню договору, де норми права доповнюються договірними регулятивними правилами, а договір є засобом їх узгодження і джерелом вираження.

Вчені зазначають, що договір є не тільки основою самого факту виникнення правовідносин, але також джерелом тих індивідуальних настанов, які визначають зміст певних правовідносин [55, с. 74]. В такому розумінні договір це ні що інше як юридичний факт.

Договірне саморегулювання визнається й судовою практикою, адже у рішення судів різних інстанцій посилаються не тільки на норми закону а й на пункти договору. Тому, можемо визначити, що договір це правова форма вираження погодження сторін. Під час укладення договору реалізуються норми господарського законодавства, які відтворюють здійснення саморегулювання у сфері господарських відносин. При цьому, ці норми реалізуються або в силу договору, як юридично значущого акту, тобто опосередковано, або в силу закону, тобто напряду.

Договірне саморегулювання визначає права і обов'язки сторін і складається з умов, що містять норми приватного характеру. Важливим є

те, що умови договорів відповідають фактичній договірній діяльності і моделюють способи, час і місце здійснення дій відповідно до укладеного договору. Також, договір містить індивідуально узгоджені дозволи і заборони, а у разі їх порушення виступає в якості застосування правових санкцій.

Санкції за порушення умов договору можуть застосовуватись і тоді, коли сторони договору не дотримуються обмежень загального характеру, які містяться в нормах права. Так, наприклад, застосовуються імперативні норми щодо заборони відмови в односторонньому порядку від виконання умов договору, або зміна в односторонньому порядку умов договору.

Договірне саморегулювання базується на основі угоди сторін, проте не визначається тільки нормами даного договору. В.В. Луць визначає, що договір являє собою засіб автономного регулювання відносин, тобто встановлення економіко-правового зв'язку і визначення змісту з урахуванням волевиявлення учасників цього зв'язку [31, с. 128]. Р.О. Халіфіна підкреслює особливу роль договору у саморегулюванні, адже, на його думку, саме завдяки договору визначаються всі елементи господарських правовідносин: його суб'єкти, об'єкти, тип правового зв'язку, зміст прав і обов'язків [56, с. 71].

Поряд з умовами договору, які визначають зміст правового зв'язку суб'єктів, після укладення договору діють норми господарського права. Також як і регулятивні умови угоди, норми господарського права моделюють права і обов'язки сторін економічно-правового зв'язку, впливають на договірні правовідносини. Важливо зазначити, що якщо певні положення, не закріплені в договорі, проте містяться в нормативно-правовому акті не стають умовами договору. Вони впливають на договірні взаємовідносини завдяки своїй юридичній силі.

Загалом, договірне саморегулювання можна охарактеризувати: як самостійний правовий спосіб організації конкретних індивідуальних договірних зв'язків господарюючих суб'єктів, які існують поряд з нормативно-правовою регламентацією. Також договірне саморегулювання виражається як особливий правовий засіб впливу на суспільні відносини та природний саморегулятор суспільства та господарської діяльності. З іншого боку, договірне саморегулювання це правове регулювання, яке здійснюється суб'єктами господарського права відповідно до укладених між ними договорів. Ще одна з пропозицій визначення поняття договірного саморегулювання визначає, що договірне саморегулювання це вид правового регулювання, суб'єктом якого є сторона договору, а засобом – договір.

Вчені підкреслюють думку, що договірне саморегулювання володіє істотними особливостями, які дозволяють виділити договірне регулювання як вид правового регулювання в цілому. Загально визнаним в науці залишається розуміння того, що договір має багато аспектів. Проте, ми зосередимо увагу на здатності договору до регулювання поведінки сторін в рамках економіко-правового зв'язку.

Визначена особливість договору пояснюється тим, що він є похідним від норм відповідної конструкції господарського законодавства. Більш того, по факту укладення сторонами договору, разом із ним і починають діяти норми господарського права, які і регулюють визначені правовідносини. Тому договірне саморегулювання є правовим, і поряд з нормативно правовими, судовими актами і діловими звичаями договір входить в систему правової регламентації суспільних відносин. Загальне, що об'єднує договірне та інше господарське регулювання, в тому, що і

правове, і договірне саморегулювання відтворюється як певний вплив соціального регулятора на суспільні відносини правовими засобами.

М.В. Сібільов визначає договірне саморегулювання, як правове регулювання, яке здійснюється суб'єктами господарського права відповідно до укладених між ними договорів [45, с. 39]. Визначається, що договір не може мати будь-якого іншого впливу, крім правового, будучи угодою, похідним засобом від норм господарського права, договір сам стає правовим засобом і саме в цьому значення впливає на діяльність учасників договірних правовідносин. Не можна не звернути увагу на точку зору С.О. Погрібного, який стверджує, що договірне саморегулювання – це діяльність, пов'язана з вирішенням юридично значущих питань, яким норма права не дала вичерпної регламентації і яка спирається в тій або іншій мірі на розсуд суб'єктів права, що протікає у встановленій законодавством процедурно-процесуальній формі [43, с. 70]. Проте, скоріш за все відбувається навпаки, саме та діяльність яку визначає вчений підлягає договірному саморегулюванню, проте сама такою не є.

Варто погодитись з розумінням договірного саморегулювання як способу організації договірних зв'язків, тільки треба зазначити, що це не тільки спосіб організації, але й спосіб упорядкування таких зв'язків у визначені рамки і межі. Тому, договірне саморегулювання можемо визначити, як упорядкування відносин сторін договору правовими приписами, дозволами і заборонами індивідуального та загального характеру, які містяться в умовах угоди сторін і нормах господарського права.

При цьому, джерелом правового регулювання завжди є закон, а джерелом договірного саморегулювання є угода сторін і закон. Договір є основою договірного саморегулювання. Це джерело тих норм і правил,

якими сторони погодились регулювати свої відносини відповідно до положень договору. Угода сторін є піднормативним регулятором приватної ознаки, таким засобом, за допомогою якого сторони конкретної суспільної взаємодії визначають, яким способом, в якому місці, в який час, з якою ціллю, яким предметом вони почнуть діяти по відношенню один до одного [58, с. 62].

Договірне саморегулювання має діяльнісний аспект, це процес впливу на поведінку сторін, які реалізують своїми діями норми договору та норми закону. В юридичній літературі визначається, що законодавець повинен враховувати волю сторін і неможна допускати, щоб законодавець підводив під обмеження ті умови, які дійсно треба було б заборонити, так і ті, обмеження до яких неоправдане, адже все це призводить до випадків надлишкового обмеження свободи договірного саморегулювання [59, с. 12].

Договірне саморегулювання встановлює певні рамки для поведінки сторін. Свобода ж договору полягає в тому, що сторони вільні в своїх проявах визначених як договором так і законом. Ці межі вони встановили вільно, орієнтуючись на закон і на принцип балансу інтересів – своїх, чужих а також публічних. Врахування інтересів контрагента, необхідність їх збалансування зі своїми інтересами призводить до того, що це стає ціллю договірного саморегулювання і стримує одноособові дії сторін договору. Тому, в умовах договору як угоди сторін врахована міра їх свободи в межах угоди.

В юридичній науці існує думка, що договірне саморегулювання є похідним від правового регулювання, проте володіє всіма тими ознаками, які характеризують й правове регулювання. Але, як різновид правового регулювання, договірне саморегулювання має свою власну правову ціль, а також відповідні правові принципи і втілює свої власні функції. Правове

регулювання визначається вченими, як таке, що здійснюється за допомогою правових засобів, як результативний нормативно-організаційний вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування і розвитку відповідно до суспільних потреб [57, с. 61]. Тому, визначивши, що власне правове регулювання має нормативний характер, важливо зазначити, що договірне саморегулювання має дещо інший характер. Визначено, що норми господарського права об'єктивні за їх змістом і без юридичних фактів не втілюються. Договір це угода приватних осіб, регулятивний засіб, який створений їх вольовим узгодженням і який породжує права і обов'язки сторін.

Ефективність впливу договору на суспільні відносини залежить від того, наскільки злагоджено працюють всі елементи механізму договірного саморегулювання [63, с. 67]. Це дійсно так, адже тільки злагоджене функціонування елементів правового механізму може забезпечити результативність договірного саморегулювання.

В першу чергу договірне саморегулювання як і будь-який інший правовий механізм, повинно бути на чомусь засноване, зокрема на правових принципах. Для договірного саморегулювання принцип диспозитивності грає найважливішу роль, так як саме на базі даного принципу сторони включають в свою угоду умови, викладені не так як в нормах господарського права. Іншими словами, принцип диспозитивності дозволяє створювати своє договірне (приватне) право. В принципі диспозитивності визначається сама широка порівняно з іншими галузями права свобода визначати на власний розсуд для самих суб'єктів господарського права. Для договірного саморегулювання важливий так само як і принцип свободи договору, наприклад. Проте все ж таки, важливо зазначити, що основоположним для договірного саморегулювання є принцип свободи договору.

Договірні права і обов'язки мають зустрічний характер, тому коли один з контрагентів виконує свої обов'язки відповідно до умов укладеного договору, він розраховує, що і його права будуть втілюватись іншим контрагентом відповідно до умов укладеного договору. Це сприяє забезпеченню балансу приватних інтересів сторін і договір виконує властиві йому функції.

Ще одна важлива ознака на якій засновується договірне саморегулювання, це достатність правового регулювання договірних дій, задля здійснення яких сторони укладають договір, щоб потім виконати свої договірні зобов'язання.

В юридичній літературі це визначається наступним чином: договір забезпечує майнові інтереси учасників за умови, якщо при укладенні договору і під час виконання його умов сторони дають належну оцінку своїм власним діям і діям свого контрагента і у повному об'ємі передбачають їх правове регулювання [79]. Достатність договірного саморегулювання принципово важливий момент для виконання договірного зобов'язання, так як договір це підтвердження того, щоб зобов'язання не тільки виникало а й було належним чином виконане.

Досліджуючи договір як засіб правового регулювання відносин, які виникають і розвиваються відповідно до умов договору та вимогам господарського законодавства.

Договір – це похідна від норм господарського права угода, яка містить умови приватної взаємодії. Договір породжує правове регулювання такої взаємодії, організовує його учасників з правового боку і містить умови, які визначають їх суб'єктивні права і обов'язки. Договір являє собою систему зустрічно направлених волевиявлень, які втілюються у взаємному погодженні і направлені на досягнення певного результату, тому основна ціль правової взаємодії полягає у формування

суб'єктивних прав і обов'язків учасників взаємовідносин [78, с. 118]. І справді неможна не погодитись, що договірне саморегулювання направлене на формування суб'єктивних прав і обов'язків учасників конкретних правовідносин.

Ці права і обов'язки у сукупності складають зобов'язання. Проте, договірне саморегулювання націлене ще й на регулювання дій суб'єктів, виконуючих дане зобов'язання, тому безперечно, що кінцевим результатом договірного регулювання є належне виконання зобов'язання, а не тільки його встановлення.

Тому, договору, як засобу договірного регулювання властиві такі функції:

- правотворча – права і обов'язки сторін договору виникають і втілюються під час виконання умов договору;
- інформаційна функція, або ж функція приватноправового джерела, при виникненні у сторін договору розбіжностей варто спочатку розглядати умови договору а вже потім норми закону;
- організаційна функція полягає в тому, що договір може бути використаний як засіб організацій відносин і засіб впливу на поведінку учасників, якщо їх дії не відповідають умовам договору;
- функція децентралізації правового регулювання чи функція саморегулювання, оскільки договір є засобом індивідуального регулювання і тому створюється діями його учасників;
- функція попередження конфлікту інтересів сторін договору, так як саме договір є ефективним засобом узгодження їх протилежних інтересів і об'єднання зусиль для досягнення єдиної мети;

- функція забезпечення відповідності закону умовам договірної зобов'язання і правомірності дії по його виконанню.

Мета договірної саморегулювання полягає в тому, щоб забезпечити правовий порядок у діях сторін договірної зобов'язання, вона може бути досягнута лише за умови, якщо регулювання засновується на принципах свободи приватної угоди, стабільності договору, принципі балансу приватних інтересів сторін договору, принципі добросовісності і принципі достатності правового регулювання. Тільки в такому випадку договір може діяти як засіб договірної саморегулювання [95, с. 121].

Таким чином, можемо вважати, що договірне саморегулювання – це спосіб правового регулювання у формі похідного від норм господарського права угоди сторін про умови взаємних дій по зобов'язанню. Умови, по суті мають характер фактичних обставин, проте той факт, що вони закріплені договором, надає їм юридичних властивостей, адже права і обов'язки сторін договору виникають відповідно до умов договору.

2.3. Змішане регулювання господарської діяльності в Україні

Вчені під регулюванням господарської діяльності розуміють вплив з метою підтримання процесів, які відбуваються на певному рівні або запобігання несприятливих явищ [76]. Як і в будь-якій соціальній системі, в господарській діяльності функціонують два механізми регуляції: за допомогою автоматичних регуляторів і за допомогою свідомої, цілеспрямованої діяльності [92]. В якості таких елементів можна назвати взаємодію попиту і пропозиції, конкуренцію, які впливають на формування цін, обсягів виробництва і продажів товарів, рівень

споживання, ефективність виробництва і якість роботи [82, с. 42]. Однак саморегулювання не носить загального характеру. Як справедливо відзначають вчені, нічим не обмежене саморегулювання у господарській діяльності не має таких механізмів самоорганізації, та не в змозі вирішити ряд проблем, що стоять перед суспільством [61, с.72].

Тому в дію вступають інші регулятори. І перш за все це держава. Під державним регулюванням господарської діяльності розуміють діяльність держави в особі її органів, спрямовану на впорядкування відносин в ринковій економіці [60, с. 18]. Присутність держави в регулюванні господарської діяльності є об'єктивною необхідністю, і це обумовлено недосконалістю (неспроможністю) механізмів саморегулювання.

У той же час держава не в змозі прийняти на себе в повному обсязі всю відповідальність за ефективне функціонування господарської діяльності в силу ряду об'єктивних явищ.

О.М. Гончаренко визначає, що ефективне співрегулювання повинно бути корисним як для держави, яка представляє усіх громадян, так і для представників суб'єктів господарювання, тобто співрегулювання виступає гнучким способом для збалансування публічних та приватних інтересів. Для держави це, перш за все, зменшення витрат на регулювання, а для суб'єктів господарювання – зменшення обтяжливих адміністративних бар'єрів, сприяння розвитку конкуренції [20, с. 35].

Аналізуючи досвід впровадження саморегулювання в господарську діяльність у США та країнах ЄС, можемо констатувати, що об'єктивною реальністю для економіки країни є баланс між саморегулюванням та державним регулюванням. Такий вид регулювання називають змішаним, тобто таким, який поєднує ознаки державного регулювання та саморегулювання.

Основна особливість змішаного регулювання полягає в тому, що СРО передається лише частина функцій, в той час, коли держава виконує функції переважно контролюючого характеру [22, с. 67].

Правовий статус СРО виражається в сукупності прав і обов'язків, зобов'язань і функцій, що здійснюються СРО з метою саморегулювання, гарантій здійснення відповідної діяльності, відповідальності за її результати, обмежень у зв'язку із здійсненням відповідних повноважень [71, с. 18].

На сьогодні в українському законодавстві не міститься єдиного підходу до визначення поняття СРО, хоча наразі в Україні діє 24 СРО у 15 сферах. Поняття СРО вводиться для кожної сфери окремо, що звичайно створює складнощі при аналізі даного поняття.

У юридичній літературі в якості основної мети СРО розглядаються регулювання і забезпечення діяльності професіоналів в тому чи іншому сегменті господарської діяльності. Звертається увага на підвищення ефективності державного управління за рахунок передачі контролю СРО, запобігання корупції, самофінансування і самоконтроль [24, с.67].

За предметом регулювання пропонується поділяти СРО на організації господарського саморегулювання та організації професійного саморегулювання. Проте, чинним законодавством закріплено принцип, відповідно до якого саморегулювання здійснюється за видами професійної або підприємницької діяльності. Проблемним в даному випадку є питання визначення суто підприємницьких і суто професійних СРО, адже в окремих випадках майже неможливо чітко відмежувати СРО від організацій професійного саморегулювання.

Така ситуація простежується зокрема, в Законі України “Про адвокатуру та адвокатську діяльність”. Відповідно до положень цього закону визначається, що адвокатське самоврядування – це гарантоване

державою право адвокатів самостійно вирішувати питання організації та діяльності адвокатури. Проте, з іншого боку, адвокатське самоврядування має всі ознаки професійного саморегулювання, адже це визначена нормативно-правовими актами система органів, метою діяльності яких є забезпечення високого професійного рівня правової допомоги, що надається адвокатами в Україні, та реалізація правових гарантій адвокатської діяльності [3].

Подібна ситуація прослідковується щодо професійного самоврядування нотаріусів. Метою професійного самоврядування нотаріусів є об'єднання на професійній основі зусиль нотаріусів для виконання покладених на них Законом "Про нотаріат" обов'язків і забезпечення їхніх прав, представництво професійних інтересів нотаріусів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах та організаціях, захист професійних інтересів та соціальних прав нотаріусів, сприяння підвищенню професійного рівня нотаріусів та надання їм методичної допомоги, захисту інтересів фізичних і юридичних осіб при заподіянні їм шкоди внаслідок незаконних дій або недбалості нотаріуса, отже воно має всі ознаки саморегулювання [4].

За такою ж самою аналогією діє самоврядування суддів та прокурорів.

Тому, діяльність тільки СРО у сфері регулювання господарської діяльності є недосконалою і вимагає державного втручання.

Саме модель змішаного регулювання втілює ідеї щодо створення ідеального балансу між державним регулюванням та саморегулюванням [100, с. 40].

Змішане регулювання є своєрідним компромісом між державою та суб'єктами господарювання. Держава незацікавлена у передачі функцій по контролю та регулюванню господарської діяльності суб'єктам бізнесу.

Адже часткова втрата влади над бізнес-спільнотою загрожує втратою грошових коштів та знецінення ролі держави у господарській діяльності країни. З іншого боку, повне передання влади на місця та імплементація саморегулювання як повної альтернативи державному регулюванню загрожує неорганізованими процесами всередині господарської діяльності, що може призвести до повної зневіри суспільства до суб'єктів бізнесу. Тому, важливий баланс між державним регулюванням та саморегулюванням [83, с. 45].

Як визначають вчені, змішане регулювання є найдієвішим способом організації господарської діяльності в країні.

Спираючись на досвід Російської Федерації, у 2014 році була спроба впровадити змішане регулювання у ліцензійну діяльність, проте не спираючись на історичний досвід європейських країн ця спроба була невдалою.

У 2014 році, урядом Російської Федерації було прийнято рішення щодо необхідності значних змін у системі саморегулювання і розробці концепцій вдосконалення саморегулювання. Причиною цьому стали проблеми, які почали виникати під час розвитку саморегулювання. Основною ідеєю впровадження саморегулювання у Російській Федерації стало впровадження ліцензованої діяльності у саморегулюванні. Передбачалося, що цю функцію державних органів можна повністю передати СРО. Основним ініціатором цього процесу було бізнес співтовариство. При цьому не були опрацьовані питання пов'язані з транспарентністю діяльності цих організацій та пов'язані з механізмом оцінки необхідності передачі державних функцій СРО тощо [40].

Результатом цього запровадження стала комерціалізація цих організацій, по суті діяльність багатьох СРО звелася до торгівлі ліцензіями та допусками. Так, замість підвищення ефективності

регулювання галузей, СРО почали створюватись і діяти для посилення положення окремих суб'єктів на ринку, а також для впровадження заходів, що понижують конкуренцію і отримання прибутку [87, с. 78].

Таким чином, можемо констатувати, що спонтанна передача державних функцій СРО не призведе до позитивного результату, а лише погіршить процес саморегулювання в державі і посилить недовіру суспільства до СРО.

Впровадження змішаного саморегулювання неможливе без проведення аналізу і виокремлення недосконалих функцій державного регулювання у господарській діяльності, удосконалення яких було можливе саме за участю СРО. Таким чином, проведення діалогу між державою та суб'єктами бізнесу вкрай необхідне для досягнення компромісу і ефективного узгодження у сфері господарських відносин.

Вчені визначають, що саморегулювання, яке було впроваджено в Україні має всі ознаки змішаного регулювання. Це пояснюється тим, що СРО надано певний перелік функцій, проте цей перелік недосконалий та неповний [70, с. 12].

Використовуючи світовий досвід можемо прийти до висновку, що змішане саморегулювання, це ідеальний баланс між державним регулюванням та саморегулюванням. Впровадження змішаного регулювання це об'єктивна реальність для України на даному етапі історичного розвитку, проте це вимагає додаткового аналізу державним функцій та потенціалу СРО задля ефективного та стрімкого розвитку вітчизняної економіки.

Змішане саморегулювання втілює саморегулювання не як альтернативу державному регулюванню, а доповнення до державного регулювання і є потужним інструментом підвищення якості товарів і

послуг, сприятиме розвитку економічної конкуренції, а також підвищенню конкурентоздатності України.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ САМОРЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

3.1. Нормативне вдосконалення саморегулювання в Україні

У сучасних умовах перед Україною постають важливі стратегічні завдання, які полягають у підвищенні добробуту громадян, розбудові громадського суспільства, впровадження інноваційних методів у господарську діяльність та багато інших. Все це обумовлено стрімким рухом України в ЄС та імплементації європейських стандартів в українську економіку.

Саморегулювання, як ми вже визначили, є новітнім механізмом регулювання господарської діяльності. Як підтверджує світовий досвід, саморегулювання не може існувати саме по собі, воно має регулюватися на рівні законодавства.

На сьогодні, у чинному законодавстві України відсутні єдині підходи до визначення поняття саморегулювання, не встановлено мети та цілей здійснення цієї діяльності.

Право на саморегулювання закріплюється у статті 36 Конституції України, де визначається, що громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень,

встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей” [1].

Проте, окремого закону чи підзаконного акту, який би вводив поняття саморегулювання в українському законодавстві не існує. На сьогодні нормативну базу складають 38 нормативно-правових актів, які опосередковано зачіпають поняття саморегулювання, проте спеціально таке поняття не встановлено. Це призводить до неоднозначного трактування та розуміння цього поняття, що створює суперечності між представниками бізнесу, державними органами та вченими.

Відповідно до діючого законодавства України, чітко визначено порядок набуття статусу СРО, хоча нормативно-правові акти не повністю врегульовують організаційно-правові питання діяльності даних організацій.

Тому, з метою систематизації закономірностей порядків утворення СРО, було визначено певні умовні групи процедур, які визначають ці порядки:

- рішення державного органу про визнання або надання статусу СРО (без можливості делегування повноважень);
- рішення державного органу про надання статусу СРО з можливістю подальшого делегування повноважень;
- рішення державного органу про реєстрацію СРО та внесення відомостей в Реєстр, що є передумовою набуття статусу з подальшою можливістю делегування повноважень;
- рішення про делегування повноважень, що є передумовою для внесення інформації в Реєстр та набуття статусу.

Проте, існують чотири відмінні порядки набуття статусу СРО:

- набуття статусу за відповідним рішенням компетентного органу державної влади;
- набуття статусу після внесення відомостей в реєстр на підставі відповідного рішення компетентного органу державної влади;
- набуття статусу внаслідок делегування повноважень органом державної влади;
- набуття статусу внаслідок делегування повноважень органом державної влади та після внесення відомостей в реєстр (кожна процедура потребує окремого звернення до органу державної влади).

Загалом, як ми бачимо, нормативно-правова база неоднозначна щодо того, з чого саме повинно починатися саморегулювання. Це не може не призводити до складнощів розуміння процедур для суб'єктів господарської діяльності, а також до можливих зловживань з боку посадових осіб органів державної влади при наданні статусу СРО.

Вже у 2014 році уряд України усвідомлював необхідність розбудови громадського суспільства та вдосконалення господарської діяльності. Так, народним депутатом України, Н.Ю. Королевською була здійснена спроба імплементувати саморегулювання в господарську діяльність України, проте внесений проект Закону України «Про саморегулівні організації» №1444 від 11 грудня 2014 року (далі – «Законопроект №1444»), так і залишився на рівні законопроекту.

В цілях нашого дослідження важливим буде провести аналіз Законопроекту №1444, приймаючи його за основу впровадження саморегулювання в Україні.

Як зазначається в пояснювальній записці до Законопроекту №1444, цілями введення саморегулювання в Україні є насамперед сприяння здійсненню та розвитку господарської діяльності, підвищення якості

товарів, робіт та послуг, забезпечення ефективної взаємодії між суб'єктами, які здійснюють господарську діяльність, та органами державної влади [7].

Аналізуючи цілі Законопроекту №1444, можемо констатувати, що вони повністю відповідають загальній сутності саморегулювання, та насправді направлені на покращення бізнес-клімату в Україні.

Не можна не оминати увагою завдання запропонованого Законопроекту №1444, які відповідають загальній цілі запровадження саморегулювання в Україні:

- розвиток взаємодії між суб'єктами господарської діяльності у певній сфері господарювання;
- створення нових механізмів захисту прав та представництва законних інтересів суб'єктів господарської діяльності;
- підвищення відповідальності суб'єктів господарської та/або професійної діяльності;
- створення додаткового механізму захисту прав та законних інтересів споживачів;
- захист ринку від недобросовісних та некваліфікованих суб'єктів господарської та/або професійної діяльності [7].

З огляду на цілі та завдання Законопроекту №1444 можна сказати, що імплементація саморегулювання в Україні буде відбуватися саме через запровадження СРО в які будуть об'єднуватися суб'єкти господарської чи професійної діяльності.

Головним стимулом для вступу в СРО буде авторитетність такої організації, завдяки чому належність до членів організації створює у споживачів впевненість у високій якості послуг та викликає довіру. Тобто, очікується, що отримання статусу СРО стане авторитетним і бажаним для суб'єктів господарювання, як і участь у СРО.

Як показує світова практика, для отримання СРО авторитету потрібен час та реклама. Іноді, це може стати приводом для зловживання суб'єктами СРО та призвести до недобросовісної конкуренції в господарській діяльності України.

Загалом, положення Законопроекту №1444 направлені на детальне визначення структури, статусу, прав та обов'язків учасників СРО. Через це, можемо виокремити корупціогенні факторами задля вдосконалення положень даного законопроекту.

Відповідно до ст.1 Законопроект №1444, визначаємо, що головною ознакою СРО виступає спосіб розподілу його майна. Проте, переглядаючи цілі та завдання Законопроекту №1444, можемо констатувати, що головними ознаками СРО має бути не спосіб розподілу майна, а саме спосіб представлення та захисту інтересів суб'єктів господарювання та професійної діяльності.

Тому, відповідно до світової практики, пропонуємо закріпити основні ознаки СРО, які будуть відповідати поставленим цілям та завданням Законопроекту №1444.

Одним з проблемних моментів є нечітке визначення переліку конкретних видів непідприємницьких товариств, які можуть отримати статус СРО. Також, визначено, що існує можливість отримання статусу СРО деякими юридичними особами, які не визначені законом як непідприємницькі. Це створює всі підстави для зловживання та недобросовісного утворення СРО. Також це створює підґрунтя для неоднозначного тлумачення положень Законопроекту №1444 і, як наслідок, судової тяганини з цього приводу.

Задля усунення даного корупціогенного фактору, пропонуємо внести правки та конкретно визначити перелік видів непідприємницьких товариств, які можуть отримувати статус СРО і на яких умовах. У цьому

ж ключі термін «непідприємницькі товариства» викликає сумніви щодо того, наскільки точно він відображає сутність відповідного явища. Необхідним є перегляд термінології Законопроекту №1444 з чітким визначенням повноважень та сутності введених понять.

Наступним недоліком є нечітке визначення які саме державні органи здійснюють державне регулювання діяльності СРО та контроль за ними, не ясно хто саме веде єдиний державний реєстр СРО [7].

Такий опосередкований опис державного регулювання СРО засвідчує те, що держава спеціально залишає можливості для регулювання діяльності СРО різними державними органами, які не тільки не будуть це ефективно робити, а й створювати суперечки під час здійснення регулювання.

Для збільшення ефективності державного управління, пропонуємо ввести чіткий перелік державних органів, які будуть здійснювати державне регулювання СРО, з чітко визначеними повноваженнями.

Законопроект №1444 недостатньо врегульовує як порядок формування компенсаційного фонду СРО, так і порядок його розпорядження чи збереження [7]. Постає питання з яких підстав управителем фонду може бути лише банк, що має ліцензію на здійснення – депозитарної діяльності зберігача цінних паперів, адже компенсаційний фонд СРО формується виключно у грошовій формі. Отже, депозитарна діяльність зберігача цінних паперів тут ні до чого. І, відповідно, дане положення виглядає з одного боку абсурдно, а з іншого містить корупціогений фактор, яким можна скористатися у недобросовісних цілях.

Проаналізувавши дане положення, пропонуємо його виключити, адже не існує об'єктивної необхідності у його твердженнях.

Не існує жодних положень щодо того чи можуть СРО мати місцевий, регіональний, галузевий, національний або міжнародний статус. Визначення статусу для СРО необхідно саме для того, щоб суб'єкти господарювання орієнтувалися на якому рівні буде здійснений контроль господарської діяльності. Також це створить певну ієрархію СРО і розділить повноваження, що, на нашу думку буде ефективнішим у процесі саморегулювання в Україні.

Вдосконалення потребують також п.4 частини 1 ст.5 Законопроекту №1444, адже не зрозуміло кого саме стосується заборона СРО бути поручителем або майновим поручителем, чи це стосується всіх юридичних чи всіх фізичних осіб або тільки членів СРО [7].

Проведення державної реєстрації СРО також невизначено, проте, на нашу думку, це один з найважливіших пунктів, який передбачає основу діяльності СРО.

Загалом, Законопроект №1444, виглядає недоопрацьованим, адже існують випадки, коли назва статті не відповідає її змісту. Зокрема. Мова іде про ст.5 Законопроекту №1444, яка має назву « Вимоги до саморегулювальних організацій» де крім таких вимог, визначаються також і вимоги до членів виконавчих органів СРО та членів СРО.

Таким чином, можемо зробити висновок, що спроба запровадити саморегулювання в Україні все ж таки була здійснена у 2014 році, проте не мала успішних результатів, адже Законопроект №1444 так і залишився на стадії законопроекту. Це може бути обумовлено тим, що він має достатню кількість недоліків, які створюють сприятливі умови для корупції та зловживання. Проте, наступних спроб для запровадження саморегулювання в Україні як явища та уніфікації в один нормативно-правовий акт, більше не було зроблено, це може пояснюватися як не

готовністю уряду України передати контрольні та регулюючі функції СРО, так і недовірою з боку суспільства до СРО [7].

Проте, потреба в законодавчому закріпленні саморегулювання як єдиного явища все ж таки існує, адже на сьогодні в Україні саморегулювання існує у 15 сферах і у кожній сфері тлумачення та повноваження СРО відрізняються. Це призводить до неоднозначного сприйняття суб'єктами господарювання ролі саморегулювання в Україні та необхідності його введення.

Тому, задля створення сприятливого клімату та умов для розвитку господарської діяльності в Україні, пропонуємо переглянути положення Законопроекту №1444 та внести відповідні правки, для створення єдиного законодавчого акту який чітко буде врегульовувати діяльність СРО та запроваджувати саморегулювання як явище на теренах України.

3.2. Організаційне забезпечення саморегулювання в Україні

Визначення поняття СРО закріплено в чинному законодавстві України, проте, проблема полягає в тому, що законодавець визначає організаційно-правову форму, в якій утворюються та діють СРО, в різних сферах по-різному. Тому, ми можемо виокремити загальні форми та ознаки СРО:

- об'єднання громадян;
- громадська організація;
- неприбуткове добровільне об'єднання;
- неприбуткове (непідприємницьке) товариство;
- господарська асоціація;
- всеукраїнська громадська професійна організація;
- неприбуткове об'єднання;

- всеукраїнська асоціація;
- неприбуткова організація;
- непідприємницьке товариство [82, с. 50].

Звичайно, такий перелік організаційно-правових форм СРО не об'єктивною необхідністю для законодавства України, та ще більше заплутує суб'єктів господарювання при тлумаченні організаційно-правової форми СРО.

Результати аналізу спеціального законодавства свідчать про саморегулювання у 15 сферах, проте в 4 сферах зовсім відсутнє законодавче закріплення організаційно-правової форми СРО. Як ми бачимо, законодавець визначає організаційно-правову форму СРО для кожної сфери окремо.

Незрозуміло чому законодавець вирішив визначити організаційно-правову форму СРО для кожної галузі окремо. Адже, логічним виглядає єдине визначення організаційно-правової форми СРО з невичерпним переліком прав і обов'язків, які можуть відрізнятися в залежності від сфери регулювання.

Наявність такої розгалуженості викликає необхідність у організаційному вдосконаленні саморегулювання, а насамперед організаційно-правової форми СРО.

Перш за все, виникає об'єктивна необхідність у єдиному закріпленні організаційно-правової форми СРО в єдиному нормативно-правовому акті.

На нашу думку, організаційно-правова форма СРО повинна бути саме як громадська організація. Це пояснюється тим, що даний термін найбільш вдало передає сутність діяльності СРО та викликає довіру з боку суб'єктів господарювання.

Саме громадська організація не встановлює певних спеціальних факторів які б суперечили потенційним повноваженням, якими буде наділена СРО відповідно до сфери регулювання.

Як ми вже зазначали раніше, на сьогодні саморегулювання здійснюється у 15 сферах. Такими сферами є:

- оціночна діяльність,
- оцінка земель,
- землеустрій,
- архітектурна діяльність,
- діяльність на оптових ринках сільськогосподарської продукції,
- сільськогосподарська дорадча діяльність,
- професійна діяльність на ринку цінних паперів,
- діяльність арбітражних керуючих,
- адміністрування недержавних пенсійних фондів,
- діяльність кредитних спілок,
- страхова діяльність,
- організація формування та обігу кредитних історій,
- туризм,
- діяльність організацій/об'єднань роботодавців,
- енергетична ефективність.

Водночас відсутнє належне нормативне врегулювання порядку створення та діяльності СРО у чотирьох сферах.

Діяльність СРО цілком обґрунтовано можна вважати публічною діяльністю, так як вона зокрема стосується суспільного інтересу. З цього випливає необхідність висвітлення та оприлюднення у загальному доступі інформації про такі організації. Найбільш поширеним механізмом реалізації принципу відкритості є ведення державних реєстрів та

можливість рівного і безперешкодного доступу кожного громадянина до інформації з них.

У відповідності до діючого законодавства України, ведення реєстрів передбачено лише у п'яти випадках з п'ятнадцяти, а саме:

- архітектурна діяльність;
- професійна діяльність на ринку цінних паперів;
- адміністрування недержавних пенсійних фондів;
- діяльність кредитних спілок;
- страхова діяльність.

У двох сферах (оціночна діяльність та оцінка земель) знаходимо переліки СРО, однак жодним нормативно-правовим актом не визначено повноваження щодо їх ведення, чи набір даних, що до них вноситься.

У чотирьох випадках із тих, де ведення реєстру передбачено, від внесення відомостей в реєстр залежить наявність у організації статусу саморегулювальної та можливість здійснення нею делегованих повноважень. Позитивним моментом є наявність чітко встановленого переліку інформації, що повинна міститися в реєстрі.

Жоден реєстр СРО не віднесений до відкритих даних, не встановлено вимог щодо їх оприлюднення, оновлення, використання. Вважаємо, що інформація про СРО в обов'язковому порядку повинна фіксуватися в реєстрах, для яких необхідно чітко визначити розпорядників, а також включити їх до Переліку наборів даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних.

Відкритість діяльності СРО мала б бути одним із пріоритетних показників. Однак, чинне законодавство в більшості випадків не зобов'язує орган державної влади до ведення відповідного реєстру. У тих окремих випадках, де реєстр все ж передбачений, його або фактично не існує, або немає у відкритому доступі. Поширення Положення про набори

даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних на реєстри СРО здатне покращити існуючу ситуацію.

Законодавством у сфері саморегулювання передбачається контроль двох видів, зокрема:

- внутрішній контроль, який здійснюють уповноважені на те органи СРО за діяльністю її членів, дотриманням ними Статуту, правил (стандартів) здійснення певного виду діяльності, законодавства;
- зовнішній контроль, який здійснюється уповноваженим органом державної влади по відношенню до СРО.

Зовнішній контроль прямо чи опосередковано передбачений у десяти випадках, для двох із них – прийнято окремі підзаконні нормативно-правові акти, які встановлюють порядок здійснення контролю компетентним органом.

Проаналізувавши ці 15 сфер, у яких здійснюється саморегулювання, ми можемо прийти до висновку, що їх можна згрупувати у дві групи, за критерієм можливості делегування їм державно-владних повноважень, зокрема:

- Група 1: СРО для яких законом не передбачена можливість делегування їм державно-владних повноважень.

До цієї групи відносяться такі сфери діяльності, як: оціночна діяльність, оцінка земель, землеустрій, діяльність арбітражних керуючих, діяльність на оптових ринках сільськогосподарської продукції, сільськогосподарська дорадча діяльність, діяльність з організації формування та обігу кредитних історій, діяльність у сфері туризму, діяльність організацій/об'єднань роботодавців, діяльність з сертифікації енергетичної ефективності або обстеження інженерних систем;

- Група 2: СРО для яких законом передбачена можливість делегування їм державно-владних повноважень.

До цієї групи відносяться такі сфери діяльності, як: архітектурна діяльність, професійна діяльність на ринку цінних паперів, адміністрування недержавних пенсійних фондів, діяльність кредитних спілок, страхова діяльність [82, с. 45].

Важливо звернути увагу на те, що в певних сферах існують організації, що за сукупністю виконуваних ними функцій та ознаками можуть бути віднесені до СРО, проте законодавством не передбачено надання їм відповідного статусу, до таких сфер можна віднести рекламу, медицину та освіту.

Загалом, законодавством встановлені конкретні вимоги, які висуваються для організацій у кожній сфері, проте такі вимоги ми будемо розглядати для кожної вже згрупованої нами групи окремо.

Для Групи 1 характерними вимогами для створення СРО є наявність процедури внутрішньої сертифікації членів, наявність кількісного складу організації, наявність відсоткової частки учасників ринку, що діють на ньому на підставі наявності відповідного статусу. Всі ці вимоги сприяють тому, що держава бере на себе частину функцій і в даній групі відсутнє делегування повноважень державою СРО.

Для Групи 2 законодавством встановлюються вимоги щодо фіксованого членства, щодо відсоткової частки учасників ринку, що діють на ньому на підставі наявності відповідного статусу, щодо затвердження внутрішніх правил і стандартів. Важливими є вимоги щодо відповідного фінансового та матеріального забезпечення та щодо кваліфікаційного та освітнього рівня керівництва. Як ми бачимо деякі вимоги дублюються з вимогами які були встановлені для Групи 1, проте

існують й інші, більш уточнюючі, які і забезпечують можливість делегування державою повноважень СРО.

Важливим є те, що чинним законодавством України передбачено ряд нетипових критеріїв для набуття статусу СРО, а саме для сільськогосподарської дорадчої діяльності, СРО має об'єднувати членів не менш як із 17 областей України. Для СРО у сфері архітектурної діяльності важливо мати відокремлені підрозділи в усіх регіонах України. Законодавство щодо діяльності арбітражних керуючих встановлює участь членів СРО у не менше ніж у ста процедурах, що застосовуються у справах про банкрутство.

За результатами проведеного дослідження, на сьогодні в Україні офіційно діють 24 СРО. Вони провадять свою діяльність у шести сферах з п'ятнадцяти.

Найбільше СРО, а саме вісім функціонують в оціночній діяльності та оцінки земель, дві організації у сфері землеустрою, п'ять організацій у діяльності арбітражних керуючих, чотири в архітектурній діяльності і п'ять на ринку цінних паперів. Проте, в Україні існують такі організації, які за сукупністю виконуваних ними функцій та за властивими їм ознаками можуть бути віднесені до СРО, але законодавством не передбачено можливості утворення СРО у цих сферах, а саме у рекламній діяльності, охоронній діяльності, діяльності у сфері медицини та освіти.

Як ми бачимо, саморегулювання в Україні існує в 15 сферах і здійснюється 24 СРО, проте ми не можемо стверджувати, що саморегулювання у кожній з цих сфер відповідає сутності поняття саморегулювання та цілі введення цього явища в Україні. Загалом, одним із негативних моментів є те, що не у всіх сферах передбачено впровадження СРО, що звичайно виглядає нелогічно, адже незрозуміло,

хто буде наділений повноваженнями СРО щодо здійснення саморегулювання.

На нашу думку введення саморегулювання для 15 сфер в Україні недостатньо для розбудови національної економіки. Упущені важливі сфери, такі як реклама, медицина та освіта.

Аналізуючи досвід ЄС та США, нами було визначено, що американська система саморегулювання реклами є однією з самих ефективних у світі. Вона не стільки доповнює, скільки фактично замінює державне регулювання цієї сфери. Проте відсутність жорсткого державного регулювання не веде до розвитку порушень у цій сфері [72, с. 78].

Таким чином, наступним кроком організаційного вдосконалення системи саморегулювання в Україні є удосконалення саморегулювання у тих сферах, в яких воно вже існує та впровадження саморегулювання у інші сфери, зокрема у сферу реклами, освіти та медицини.

Також, законодавством, яке вже існує в Україні щодо СРО не визначено статусу СРО, зокрема незрозуміло який характер можуть мати СРО місцевий, регіональний, галузевий, національний або міжнародний.

З організаційної точки зору виникає об'єктивна необхідність у визначенні можливості набуття певного статусу для СРО, що буде впливати на впорядкування СРО у певну ієрархію.

Організація такої ієрархічної структури надасть можливість суб'єктам господарювання розуміти на якому рівні вони зможуть захистити свої права та законні інтереси, а також як саме буде проводитись контроль та регулювання їх діяльності.

З іншого боку, імплементація такої ієрархічної структури забезпечить справедливий розподіл повноважень між СРО різних статусів та впорядкує порядок контролю держави за діяльністю СРО.

Проведений аналіз свідчить про об'єктивну необхідність організаційного вдосконалення саморегулювання в Україні. На нашу думку, організаційне вдосконалення має відбуватися у три важливих етапи, зокрема, перший з них передбачає встановлення однієї організаційно-правової форми для СРО з невичерпним переліком повноважень, який буде доповнюватися для кожної сфери окрема. Наступний етап передбачає розширення впровадження саморегулювання у інші сфери окрім тих, у яких воно вже було введено. Фінальний етап полягає у встановленні ієрархічної структури СРО, яка забезпечить упорядкування та злагоджену роботу як між суб'єктами бізнесу так і між суб'єктами бізнесу і державою.

3.3. Вдосконалення механізмів врегулювання спорів за участі суб'єктів саморегулювання

Саморегулювання як правове явище є домовленістю сторін про стандарти та правила поведінки які регулюють господарську діяльність. Звичайно, добровільне впровадження такої системи правил і стандартів згодом буде викликати розбіжності у поглядах та конфлікти у господарських відносинах. Тому, задля вдосконалення системи саморегулювання в країні потрібно забезпечити безперешкодне та справедливе вирішення суперечок, які будуть виникати під час саморегулювання господарської діяльності.

Проведення аналізу та пошук шляхів вдосконалення буде ґрунтуватися на вже наявних судових рішеннях у сфері саморегулювання.

Як показує статистика, вирішення конфліктів у сфері саморегулювання забезпечується, у більшості випадків, шляхом судового розгляду. Наявні випадки, коли такі конфлікти розглядалися у

третейських судах. Проте, важливо зазначити, що нерідко, при вже існуючих СРО утворювалися третейські суди.

Прикладом такого третейського суду є третейський суд саморегулювальної організації «Професійна асоціація реєстраторів і депозитаріїв», який неодноразово зустрічається у судовій практиці, що свідчить про постійний характер його діяльності. Нещодавно даний третейський суд був стороною судового розгляду, як зазначається в ухвалі Господарського суду міста Києва № 910/10180/16 від 06.06.2016. Проте, проаналізована судова практика свідчить про оскарження рішень третейського суду саморегулювальної організації «Професійна асоціація реєстраторів і депозитаріїв» [10].

Проаналізувавши судову практику, можемо сказати, що більшість справ стосуються саме СРО у сфері діяльності арбітражних керуючих. Так, однією з важливих СРО у вказаній сфері є Асоціація "Українські фондові торговці". На підтвердження цього можемо розглянути судовий спір між Товариством з обмеженою відповідальністю "ММСІС Інвестментс" та Асоціація "Українські фондові торговці", який розпочався у 2013 році і завершився у 2015 році. Відповідно до обставин справи №904/8556/13 від 28.11.13 ТОВ "ММСІС Інвестментс" подав позовну заяву до Господарського суду Дніпропетровської області про недійсним рішення голови Дисциплінарного комітету Асоціації "Українські фондові торговці" від 11.10.2012 року №1/12.

Так, в судовому засіданні розглядалися питання порушення ТОВ "ММСІС Інвестментс" правил Асоціації, а саме статей 3,10,11 Кодексу професійної відповідальності Асоціації "УФТ". Як ми бачимо, дана СРО має власний Кодекс професійної відповідальності, порушення правил якого тягне за собою дисциплінарну відповідальність. Така організаційна структура СРО відповідає моделі СРО в Австралії. Як вже було

зазначено, судова тяганина тривала до 2015 року і завершилася винесенням Постанови Вищого Господарського суду України №904/4751/14 від 19.01.15, якою було визнано ТОВ "ММСІС Інвестментс" винним у порушенні правил Асоціації [8].

Проаналізувавши дану ситуацію, можемо сказати, що суди підтримують добровільне створення СРО та їх функціонування відповідно до внутрішніх створених правил поведінки. На підтвердження цього існує ще певна кількість справ, щодо порушення внутрішніх правил членами СРО і суди одногосно підтримують СРО та здійснення діяльності відповідно до внутрішніх правил діяльності.

Наступна категорія справ стосується проведення оцінки майна членами СРО. Зокрема, це підтверджується справою №13/128, де Приватне підприємство "Апстрім-Експерт" позивалося до Асоціації "Полісся" щодо скасування рішення про проведення оцінки майна члена СРО.

Судова тяганина завершилась Постановою Київського апеляційного господарського суду від 17.09.08 № 13/128, яким підтримав повноваження СРО Асоціації "Полісся" та відмовив у задоволенні позовних вимог ПП "Апстрім-Експерт". Таким чином, можемо констатувати, що суди в більшості випадків підтримують повноваження СРО, чим, в цілях нашого дослідження, підтверджують необхідність запровадження такого інституту в Україні [9].

Отже, проведене дослідження судової практики підтверджує, що суди підтримують повноваження СРО та визнають їх діяльність. Проте, важливо зазначити, що саморегулювання, як правове явище має добровільний характер, а отже, врегулювання спорів що виникають щодо саморегулювання господарської діяльності потребує не тільки судового розгляду а й інших методів вирішення розбіжностей.

В американській правовій доктрині набув широкого поширення термін Alternative Dispute Resolution (ADR), яким позначаються різні процедури, альтернативні державному правосуддю, тобто діяльності державних судів щодо вирішення правових спорів. Незалежна експертиза, арбітраж (третейський розгляд), міні-суд, переговори (медіація), спрощений суд, омбудсменство і ін. Розглядаються як різновиди ADR.

Інноваційним інститутом, який запроваджується в даний час в Україні є медіація. У країнах Європи 80% спорів, що перебувають у провадженні суду і передаються на медіацію, вирішуються без судового розгляду. На відміну від формального судового процесу, під час медіації сторони доходять згоди самостійно.

На сьогодні, медіація в Україні ще не набула широкого поширення, проте, уряд України вже розробив проект Закону України «Про медіацію». Очікується запровадження даного правового явища в Україні, що звичайно, в цілях нашого дослідження є дуже важливим.

Медіація, як і саморегулювання володіють ознаками добровільності. Вирішення конфліктів за допомогою медіації заохочує сторін прийняти рішення самостійно, що є позитивним для нашого дослідження.

Імплементація медіації в українські реалії є об'єктивною необхідністю на шляху України до ЄС. Тому, можемо визначити, що медіація є альтернативним варіантом судового розгляду і може бути дієвим механізмом вирішення розбіжностей, які будуть виникати під час здійснення саморегулювання господарської діяльності.

Тому, можемо розглядати медіацію як варіант судового вдосконалення системи вирішення спорів щодо саморегулювання господарської діяльності в Україні

Наступним альтернативним варіантом судового розгляду є розгляд спорів щодо саморегулювання господарської діяльності є вирішення спорів у третейських судах. На відміну від медіації, третейські суди вже відомі в Україні. Порядок утворення і функціонування третейських судів в Україні передбачено Господарсько-процесуальним кодексом України та Закон України від 11 травня 2004 р. "Про третейські суди".

Третейський суд визначають як недержавний незалежний орган, що утворюється за угодою або відповідним рішенням зацікавлених фізичних чи юридичних осіб у порядку, встановленому законом, для вирішення спорів, що виникають із господарських правовідносин. Тобто, вирішення спорів у третейських судах не потребують судового розгляду і є альтернативою такому державному механізму.

Третейські суди розглядають будь-які спори, що виникають з господарських правовідносин. Разом з тим із сфери третейського розгляду вилучено значну частину спорів, які зокрема пов'язані з державною таємницею, сімейними та трудовими правовідносинами та ін. [5].

Характеризуючи особливості третейського судочинства слід звернути увагу на відсутність у третейського суду обов'язку щодо розгляду справи, оскільки обов'язковою умовою, щодо третейського розгляду є згода самого третейського суду прийняти таку справу до свого провадження.

У дещо іншому вигляді дане положення закріплене у ст. 4 Закону України «Про третейські суди», що визначає принцип добровільної згоди третейських суддів на їх обрання чи призначення у конкретній справі, як альтернативного способу вирішення майнових спорів. В той же час, державні суди не можуть відмовити у прийнятті позовних та інших заяв, скарг, які складено відповідно до чинного законодавства. Це цілком підтверджено Конституційним судом у рішенні від 25 грудня 1997 р. у

справі за зверненням жителів міста Жовті Води про роз'яснення ч. 1 ст. 55 Конституції України.

Не менш важливе значення для третейського судочинства має і стадія формування персонального складу третейського суду.

На відміну від державного суду, де призначення судді чи колегії суддів, для розгляду конкретної справи здійснюється автоматизованою системою документообігу суду, що є однією із гарантій неупередженості суддів, то визначення складу третейського суду є публічною процедурою, що характеризує судочинство як виключно демократичне, яке ґрунтується на повній довірі до складу третейського суду та добровільності на участь в такому судочинстві. У зв'язку з цим, важливого значення набуває забезпечення неупередженості третейських суддів, їх незалежності та підкорення лише закону на основі принципу верховенства права.

Характерні особливості третейське судочинство має і на стадії розгляду справи по суті. Так стаття 33 «Про третейські суди» встановлює обов'язок третейського суду, до початку розгляду справи, з'ясувати можливість її закінчення мировою угодою, і укладення в зв'язку з цим мирової угоди. Така можливість, щодо укладення мирової угоди передбачена і господарським процесуальним законодавством.

В цілях нашого дослідження, можемо сказати, що третейські суди є ще одним з варіантів вирішення спорів, проте задля вирішення спорів щодо саморегулювання господарської діяльності в Україні, пропонуємо створити спеціальні третейські суди, які будуть вирішувати питання саме з приводу саморегулювання господарської діяльності в Україні.

Проаналізувавши судову практику та альтернативні варіанти вирішення спорів, можемо сказати, що в цілях судового вдосконалення саморегулювання господарської діяльності, пропонуємо утворення спеціальних третейських судів, які будуть розглядати виключно справи

щодо саморегулювання та діяльності СРО. Як показує практика, такі третейські суди вже створені при СРО, тому, пропонуємо створення таких третейських судів незалежно від СРО, задля справедливого та неупередженого розгляду справ діяльності СРО. Поряд з утворенням третейських судів, пропонуємо запровадження процесу медіації в Україні. Вказаний інститут допоможе вирішувати спори, які будуть виникати між суб'єктами господарювання без їх звернення до суду. Медіація є інноваційним інститутом для українських реалій, проте, аналізуючи світову практику, можна зробити висновок що медіація є дієвим інструментом для вирішення спорів.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Проаналізувавши правову засади саморегулювання господарської діяльності в Україні виокремлені наступні висновки:

1. Передумовами виникнення саморегулювання в Україні можна вважати вдосконалення механізмів регулювання господарської діяльності в Україні. Історичний досвід світової економіки підтверджує, що держава завжди тією чи іншою мірою втручалася в господарську діяльність. Проте, ступінь цього втручання та регулювання на окремих етапах розвитку господарської діяльності був неоднаковим. Вчені розглядають саморегулювання як найкращу з можливих альтернатив подолання «провалів» ринку і держави. Це твердження справедливе, адже саморегулювання є більш гнучким інструментом, передбачає більш низькі витрати щодо його застосування для бізнесу порівняно з державним регулюванням і не передбачає додаткових витрат з боку держави. Імплементуючи саморегулювання в господарську діяльність, суб'єкти бізнесу зможуть реалізовувати своє право на вільне волевиявлення та самостійне регулювання бізнесу не використовуючи

застарілі механізми державного регулювання. Проте, публічні інтереси в такому випадку будуть забезпечуватися законодавчими нормами, що встановлюють межі реалізації права на вільне здійснення господарської діяльності, за умови здійснення саморегулювання без будь-якого адміністративного підпорядкування органам державної виконавчої влади.

2. Як об'єкт правового регулювання суспільних відносин, саморегулювання втілюється в господарській діяльності завдяки впровадженню певної системи стандартів та правил здійснення господарської діяльності. Як свідчить практика, бізнес спільноті набагато легше розробити дану системи та дотримуватися її, аніж використовувати застарілі стандарти державного регулювання. Європейський досвід доводить, що суб'єктам господарювання набагато легше розробити ефективну систему стандартів та правил здійснення господарської діяльності, адже вони безпосередньо здійснюють господарську діяльність, а отже знаходяться в середині господарських відносин і як ніхто інший розуміють недосконалість державного регулювання даної галузі. Саморегулювання виступає як інститут в рамках якого групою певних суб'єктів господарювання створюються, адаптуються та змінюються легітимні правила, які регулюють господарську діяльність цих суб'єктів і об'єкти регулювання мають можливість легітимно керувати поведінкою контролера.

3. Для аналізу світових моделей саморегулювання ми розглянули США, Австралію, Російську Федерацію та Республіку Білорусь. У багатьох розвинених країнах світу інститут саморегулювання діяльності сформувався природним чином в ході історичного розвитку і на сьогоднішній день ефективно функціонує і використовується в якості альтернативи державному регулюванню. США одна з найважливіших держав у галузі саморегулювання. Саме ця держава найбільш ефективно

впровадила саморегулювання в свою економіку, що підтверджується ідеальним балансом між державним регулюванням та саморегулюванням. Модель саморегулювання у США ще й цікава такою особливістю, що основним мотивом для підприємців, які вступають в СРО є отримання переваг, які надаються СРО, перед учасниками ринку, які не є членами даної СРО. Розглядати досвід Австралії у сфері саморегулювання цікаво саме тому, що держава приділяє багато уваги проблемі вдосконалення механізмів саморегулювання економіки і апробує найбільш прогресивні методи організації саморегулювання. Розвиток інституту саморегулювання в Російській Федерації має свої переваги та недоліки, це обумовлюється перш за все тим, що саме усвідомлення необхідності передачі частини державних повноважень саморегулювним організаціям з'явилося відносно пізно. Проаналізувавши досвід США, Австралії, Російської Федерації та Республіки Білорусь можемо констатувати, що модель саморегулювання у Російській Федерації та Республіці Білорусь є недосконалою. Саме модель саморегулювання яка існує в США та Австралії найбільш ефективно підкреслює всі позитивні моменти саморегулювання та створює ідеальний баланс між державним регулюванням та саморегулюванням.

4. Головним джерелом саморегулювання в Україні є Конституція України. Проте, Основний Закон не визначає права на здійснення саморегулювання суб'єктів господарської діяльності та питання створення СРО. Наступними за юридичною силою джерелами саморегулювання в Україні є Цивільний Кодекс України та Господарський Кодекс України. Іншими джерелами саморегулювання в Україні є спеціальні Закони і підзаконні нормативно-правові акти, які регулюють різні сфери діяльності. На сьогоднішній день в Україні відбуваються економічні реформи, які мають на меті вдосконалення та

спрощення господарської діяльності в Україні. Однією з провідних та пріоритетних економічних реформ на сьогодні визначається впровадження саморегулювання. На підтвердження цьому, 10 травня 2018 року Кабінет Міністрів України видав розпорядження “Про схвалення Концепції реформування інституту саморегулювання в Україні”. Проаналізувавши джерела саморегулювання в Україні ми можемо зробити висновок, що нормативно-правова база, що встановлює організаційні та правові засади діяльності СРО в Україні, характеризується безсистемністю, множинністю підходів до впровадження та здійснення саморегулювання, наявністю численних прогалин.

5. Світова історія підтверджує, що господарська діяльність країни не існувала б без державного регулювання. Проте, ступінь державного регулювання завжди впливала на розвиток бізнесу в країні. Зокрема, у той час, коли держава максимально втручалася в господарську діяльність країни, відбувалася монополія ринку та бізнес майже не розвивався. З іншого боку, коли держава майже не втручалася в господарську діяльність, бізнес-спільнота впроваджувала інноваційні бізнес процеси у господарську діяльність, які не завжди позитивно впливали на економіку країни. Тому, аналіз регулювання як явища та державного регулювання відіграє важливу роль для нашого дослідження. Загальною метою регулювання господарської діяльності на сучасному етапі розвитку є визначення меж державного втручання в господарську діяльність, зон пріоритетної участі держави в окремих сегментах бізнесу, в зв'язку з чим зберігають актуальність наступні завдання: пошук балансу приватних і публічних інтересів у законотворчому процесі, безперервна взаємодія органів виконавчої влади та бізнес-структур, моделювання нових форм взаємодії суб'єктів господарювання та держави у визначенні стратегії

розвитку України. Державне регулювання господарської діяльності – це створення приблизно однакових умов для формування, становлення і розвитку суб'єкта господарювання незалежно від його соціального походження і майнового стану (доступ до середньої, вищої освіти, медичного забезпечення, юридичного захисту), а також забезпечити функціонування непривабливих галузей, які, проте, потрібні суспільству.

6. Виходячи з правової природи саморегулювання його поділяють на договірне, корпоративне та інституційне. Проте, саме договірне саморегулювання відіграє важливу роль для суб'єктів саморегулювання, що підтверджується досвідом європейських країн. Договірне саморегулювання має індивідуальний характер, адже договір укладається для визначеної кількості людей і не створює прав і обов'язків для інших. Останнім часом, саморегулювання на основі договору все частіше застосовується в Україні, де договір виступає в якості піднормативного джерела. В такому випадку саморегулювання здійснюється не тільки з застосуванням норм законодавства а й на основі договору. Тобто, шляхом прийняття тих правил, які визначені в умовах договору. Загалом, договірне саморегулювання можна охарактеризувати: як самостійний правовий спосіб організації конкретних індивідуальних договірних зв'язків господарюючих суб'єктів, які існують поряд з нормативно-правовою регламентацією. Також договірне саморегулювання виражається як особливий правовий засіб впливу на суспільні відносини та природній саморегулятор суспільства та господарської діяльності. З іншого боку, договірне саморегулювання це правове регулювання, яке здійснюється суб'єктами господарського права відповідно до укладених між ними договорів. Договірне саморегулювання це вид правового регулювання, суб'єктом якого є сторона договору, а засобом – договір.

7. Присутність держави в регулюванні господарської діяльності є об'єктивною необхідністю, і це обумовлено недосконалістю (неспроможністю) механізмів саморегулювання. Аналізуючи досвід впровадження саморегулювання в господарську діяльність у США та країнах ЄС, можемо констатувати, що об'єктивною реальністю для економіки країни є баланс між саморегулюванням та державним регулюванням. Такий вид регулювання називають змішаним, тобто таким, який поєднує ознаки державного регулювання та саморегулювання. Основна особливість змішаного регулювання полягає в тому, що СРО передається лише частина функцій, в той час, коли держава виконує функції переважно контролюючого характеру. Змішане регулювання є своєрідним компромісом між державою та суб'єктами господарювання. Держава незацікавлена у передачі функцій по контролю та регулюванню господарської діяльності суб'єктам бізнесу. Адже часткова втрата влади над бізнес-спільнотою загрожує втратою грошових коштів та знецінення ролі держави у господарській діяльності країни. З іншого боку, повне передання влади на місця та імплементація саморегулювання як повної альтернативи державному регулюванню загрожує неорганізованими процесами всередині господарської діяльності, що може призвести до повної зневіри суспільства до суб'єктів бізнесу. Тому, важливий баланс між державним регулюванням та саморегулюванням.

8. У сучасних умовах перед Україною постають важливі стратегічні завдання, які полягають у підвищенні добробуту громадян, розбудові громадського суспільства, впровадження інноваційних методів у господарську діяльність та багато інших. Все це обумовлено стрімким рухом України в ЄС та імплементації європейських стандартів в українську економіку. На сьогодні, у чинному законодавстві України

відсутні єдині підходи до визначення поняття саморегулювання, не встановлено мети та цілей здійснення цієї діяльності. Окремого закону чи підзаконного акту, який би вводив поняття саморегулювання в українському законодавстві не існує. На сьогодні нормативну базу складають 38 нормативно-правових актів, які опосередковано зачіпають поняття саморегулювання, проте спеціально таке поняття не встановлено. Це призводить до неоднозначного трактування та розуміння цього поняття, що створює суперечності між представниками бізнесу, державними органами та вченими. Одним з проблемних моментів є нечітке визначення переліку конкретних видів непідприємницьких товариств, які можуть отримати статус СРО. Тому, задля створення сприятливого клімату та умов для розвитку господарської діяльності в Україні, пропонуємо переглянути положення Законопроекту №1444 та внести відповідні правки, для створення єдиного законодавчого акту який чітко буде врегульовувати діяльність СРО та запроваджувати саморегулювання як явище на теренах України.

9. Визначення поняття СРО закріплено в чинному законодавстві України, проте, проблема полягає в тому, що законодавець визначає організаційно-правову форму, в якій утворюються та діють СРО, в різних сферах по-різному. Звичайно, такий перелік організаційно-правових форм СРО не об'єктивною необхідністю для законодавства України, та ще більше заплутує суб'єктів господарювання при тлумаченні організаційно-правової форми СРО. З організаційної точки зору виникає об'єктивна необхідність у визначенні можливості набуття певного статусу для СРО, що буде впливати на впорядкування СРО у певну ієрархію. Організація такої ієрархічної структури надасть можливість суб'єктам господарювання розуміти на якому рівні вони зможуть захистити свої права та законні інтереси, а також як саме буде проводитись контроль та

регулювання їх діяльності. Проведений аналіз свідчить про об'єктивну необхідність організаційного вдосконалення саморегулювання в Україні. Організаційне вдосконалення має відбуватися у три важливих етапи, зокрема, перший з них передбачає встановлення однієї організаційно-правової форми для СРО з невичерпним переліком повноважень, який буде доповнюватися для кожної сфери окрема. Наступний етап передбачає розширення впровадження саморегулювання у інші сфери окрім тих, у яких воно вже було введено. Фінальний етап полягає у встановленні ієрархічної структури СРО, яка забезпечить упорядкування та злагоджену роботу як між суб'єктами бізнесу так і між суб'єктами бізнесу і державою.

10. Саморегулювання як правове явище є домовленістю сторін про стандарти та правила поведінки які регулюють господарську діяльність. Звичайно, добровільне впровадження такої системи правил і стандартів згодом буде викликати розбіжності у поглядах та конфлікти у господарських відносинах. Тому, задля вдосконалення системи саморегулювання в країні потрібно забезпечити безперешкодне та справедливе вирішення суперечок, які будуть виникати під час саморегулювання господарської діяльності. Проведене дослідження судової практики підтверджує, що суди підтримують повноваження СРО та визнають їх діяльність. Проаналізувавши судову практику та альтернативні варіанти вирішення спорів, можемо сказати, що в цілях судового вдосконалення саморегулювання господарської діяльності, пропонуємо утворення спеціальних третейських судів, які будуть розглядати виключно справи щодо саморегулювання та діяльності СРО. Як показує практика, такі третейські суди вже створені при СРО, тому, пропонуємо створення таких третейських судів незалежно від СРО, задля справедливого та неупередженого розгляду справ діяльності СРО. Поряд

з утворенням третейських судів, пропонуємо запровадження процесу медіації в Україні. Вказаний інститут допоможе вирішувати спори, які будуть виникати між суб'єктами господарювання без їх звернення до суду. Медіація є інноваційним інститутом для українських реалій, проте, аналізуючи світову практику, можна зробити висновок що медіація є дієвим інструментом для вирішення спорів.

Проведене дослідження свідчить про наявність недоліків системи саморегулювання в Україні, за для усунення недоліків виокремлюємо наступні **пропозиції**:

1. Ухвалити окремий Закон України, який буде повністю врегульовувати діяльність СРО. Пропонуємо за основу прийняти Законопроект №1444.
2. Для збільшення ефективності державного управління, пропонуємо ввести чіткий перелік державних органів, зокрема Міністерство юстиції України як керуючий орган та окремо по кожній галузі спеціалізовані органи, у Законопроекті №1444, які будуть здійснювати державне регулювання СРО, з чітко визначеними повноваженнями.
3. З метою створення умов для розвитку господарської діяльності в Україні, пропонуємо доповнити Законопроект №1444 положенням щодо статусу СРО, а саме надати СРО регіональний, галузевий, національний та міжнародний статус, що запровадить ієрархічну структуру СРО і забезпечить сприятливі умови для розвитку саморегулювання в Україні
4. Розширити впровадження саморегулювання у інші сфери окрім тих 15, у яких воно вже було введено, зокрема у сферу освіти, реклами та медицини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР із наступними змінами і доповненнями // Відомості Верховної Ради України від 23.07.1996 — 1996 р., № 30, стаття 141.
2. Господарський Кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV із наступними змінами і доповненнями // Відомості Верховної Ради України від 02.05.2003 — 2003 р., № 18, стаття 144.
3. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI із наступними змінами і доповненнями // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, №27, ст.282.

4. Про нотаріат: Закон України від 02.09.2003 № 3425-XII із наступними змінами і доповненнями // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, №39, ст.383.
5. Про третейські суди: Закон України від 05.10.2016 № 1701-VI із наступними змінами і доповненнями // Відомості Верховної Ради України від 27.08.2004 — 2004 р., № 35, стор. 1374, стаття 412.
6. Про схвалення Концепції реформування інституту саморегулювання в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10.05.2018 р. № 308-р. // Офіційний вісник України від 29.05.2018 — 2018 р., № 41, стор. 52, стаття 1456, код акта 90253/2018.
7. Про саморегулювальні організації: Проект Закону України від 11.12.2014 № 2543-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=52919.
8. Постанова Вищого Господарського суду України №904/4751/14 від 19.01.15. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42439377>.
9. Постанова Київського апеляційного господарського суду № 13/128 від 17.09.08. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2085744>.
10. Ухвала Господарського суду міста Києва № 910/10180/16 від 06.06.16. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58182968>.
11. Александров Н.Г. До питання про роль договору у правовому регулюванні суспільних відносин. Вчені записки. К.: 2014 - 130 с.
12. Алексеев С.С. Теорія права: монографія / Алексеев С.С. - Харків, 2014. - 145 с.
13. Асін Ю.Г. Саморегулювання та державне регулювання: за і проти: монографія / Ю.Г.Асин // Луцьк– 2016.- Т. 8. - № 2. – С.110-126.

14. Атаманчук Г. В. Теорія державного управління: підручник / Атаманчук Г. В. – 2-ге вид., доповн. і переробл. - К.: Київ Омега-Л. - 2014. - 175 с.
15. Бакалінська О. О. Правове забезпечення добросовісної конкуренції в Україні: проблеми теорії і практики: автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.04. Київ. 2014 - С. 425-435.
16. Бачинін В.А. Сінергетична організація у праві: навч. посіб. / Бачинін В.А. К.: 2014 – 588 с.
17. Бевз С. І. Мета державного регулювання господарської діяльності / С. І. Бевз // Часопис Київського університету права. – 2014/4. – С. 90-93.
18. Беяневич О. А. Господарське договірне право України (теоретичні аспекти) : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2006. - 592 с.
19. Борденюк В. І. Теоретичні аспекти співвідношення категорій саморегулювання, самоврядування та управління / В. І. Борденюк // Юридична Україна. – 2004. – № 8. – С. 18–27.
20. Гончаренко О.М. Конституційні засади саморегулювання господарської діяльності. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2016. № 1(84). С. 28–36.
21. Гончаренко О.М. Питання співвідношення саморегулювання та державного регулювання господарської діяльності в Україні / О. М. Гончаренко // Розвиток юридичної науки: проблеми та перспективи : збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 20-річчю від дня створення юридичного факультету УДФСУ, 3-6 травня 2016 р. / за загальною редакцією В. В. Назарова, М. О. Дей. – Лондон: МАНВО, 2016. – С. 33-35.
22. Дідківська Л.І. Державне регулювання економіки: монографія / Л.І. Дідківська, Л.С. Головка. – К.: Кондор, 2000. – 240 с.

- 23.Добровольська В. В. Державне регулювання та саморегулювання у сфері підприємництва / В. В. Добровольська // Актуальні проблеми держави і права. – 2005. – Вип. 25. – С. 302–305.
- 24.Довгерт А.С. Система приватного права України між минулим і майбутнім / А.С. Довгерт // Університетські наукові записки. – 2005. - №4 (16). – С. 66-69.
- 25.Дудкін В. Саморегулювання і регулювання ринкової економіки // Економіст. - 2012. - № 5. - С. 42-50.
- 26.Ісаков І.Б. Юридичні факти в праві: монографія / Ісаков І.Б. К .: Юридична література, 2015. - 144 с.
- 27.Карачун В. Д. Соціалізація державного управління і системна організація адміністративно-майнових відносин: монографія / Карачун В. Д. 2016 – 123 с.
- 28.Кейнс Дж. Загальна теорія зайнятості, відсотка і грошей: пер. з англ. / Кейнс Дж. К.: 2012 - 210 с.
- 29.Кочин.В.В. Саморегулювання як предмет цивілістичних досліджень / В. Кочин // Юридична Україна. - 2014. - № 7. - С. 34-38.
- 30.Лахно П.Г. Правові питання становлення та трансформації нафтогазового ринку в умовах фінансової кризи і після неї. К.: 2015 - 490 с.
- 31.Луць В.В. До питання про сутність і зміст цивільно-правового договору / В.В. Луць // Приватне право. – 2013. - №1. – С.127-129.
- 32.Марченко М. Н., Дерябіна Е. М. Теорія держави і права: підручник. – К., - 2016. - 320 с.
- 33.Миннікес І.А. Індивідуально-правове регулювання (теоретико-правовий аналіз): автореф. дис. на здобуття ступеня докт.юрид.наук. Київ, 2014. - 120 с.

- 34.Мушинська Н.Ю. Деякі теоретичні аспекти проблеми тінізації економіки / Н.Ю. Мушинська // Ділова Україна. -.2016. - № 43. – С.21-28.
- 35.Нікітіна М.Г. Класична геополітика і меркантилізм // Український географічний журнал. -2006. -№ 4. - С.58-70.
- 36.Ніжечек В.І. Радянське право в системі нормативного регулювання соціалістичних суспільних відносин. К., 2013. – 106 с.
- 37.Нургалієв Р.Г. Формування підприємництва: економічні аспекти. - К .: Економіка, 2012. - С. 72-80.
- 38.О некоммерческих организациях: Федеральный Закон Российской Федерации от 12 января 1996 года № 7-ФЗ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_8824.
- 39.О Рекомендациях по гармонизации национального законодательства государств-членов ЕврАзЭС в сфере рекламы (на основе сравнительно-правового анализа национальных законодательств): Постановление Межпарламентской Асамблеи Евразийского экономического сообщества от 17 апреля 2014 года № 16-12. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://docs.cntd.ru/document/420205962>.
- 40.Об утверждении Концепции снижения административных барьеров и повышения доступности государственных и муниципальных услуг на 2013-2016 годы и Плана мероприятий по реализации указанной Концепции: Распоряжение Правительства российской Федерации от 10 июня 2011 года № 1021-р // Собрание законодательства Российской Федерации. 2013 - № 26 -382 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://docs.cntd.ru/document/902285276>.

41. Об утверждении Концепции снижения административных барьеров и повышения доступности государственных и муниципальных услуг на 2016 год и Плана мероприятий по реализации указанной Концепции Распоряжение Правительства российской Федерации от 10 июня 2015 года № 1021-р // Собрание законодательства Российской Федерации. 2016. № 26 ст.3826. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://docs.cntd.ru/document/9022852876>.
42. Осіп'ян Б.А. Критерії правомірного тлумачення цивільно-правових договорів. Нотаріус, 2015. - № 6. – 80 с.
43. Погрібний С.О. Механізм та принципи регулювання договірних відносин: дис. на здобуття ступеня д-ра юрид.наук : спец 12.00.03 / С.О. Погрібний. – К., 2014. – 241 с.
44. Рекуненко І. І. Особливості діяльності саморегулювних організацій на ринку фінансових послуг / І. І. Рекуненко, Є. П. Бондаренко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць / ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми, 2010. – Т. 29. – С. 394–407.
45. Сібільов М. Цивільно-правовий договір як регулятор суспільних відносин / М. Сібільов // Право України. – 2014. - №2. – С.38-39.
46. Себашилін В.Ю. Договір як спосіб правового регулювання: монографія / Себашилін В.Ю. К.: 2015. - 223 с.
47. Скаун О.Ф. теорія держави і права (Енциклопедичний курс): підручник / О.Ф. Скаун. – Х.: Еспада, 2011. – 287 с.
48. Смолін Г.В. Державне регулювання господарської діяльності: курс лекцій. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. – 528 с.
49. Соколов А.Н. Правова держава від ідеї до її матеріалізації: монографія / Соколов А.Н. - Житомир, 2015 - 234 с.

50. Сорос Д. Криза світового капіталізму. пер. с англ. / Сорос Д. – К. 2015. – 310 с.
51. Третяк Г.С. Державне регулювання економіки та економічна політика [Текст]: навч. посіб. / К. М. Бліщук. — Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2011. — 128 с.
52. Трикоз Н.Е. «Тіньове право»: міф чи реальність // Законодавство і економіка.. 2015 - №1- 70 с.
53. Федотов Н.Н. Реликтовое право / Н.Н. Федоров // Закон и право. – 2015. - №4. – 17-26 с.
54. Філатова Н. Ю. Правове регулювання саморегулювних організацій у зарубіжних державах: особливості і тенденції. Унт-ські наук. записки. 2012. № 4(44). С. 205–213.
55. Філіпова С.Ю. Корпоративні акти – питання правової природи. Тенденції розвитку законодавства щодо внутрішніх документів юридичних осіб // Підприємницьке право. 2016 - № 4 - 260 с.
56. Халіфіна Р.О. Значення і сутність договору у праві. К.: Вид-во Акад.Наук, 2015. - 239 с.
57. Хохлов С.А. Техніка договірної роботи. Вибране / Упоряд. і науч. ред. П.В. Крашенинников. К.: Статут, 2016. – 280 с.
58. Чеговадзе Л.А. Договір як засіб формальної визначеності дій сторін. Господарство і право, 2015. - № 12. - С. 61-69.
59. Чеговадзе Л.А. Про нормативно-вольові підстави і правові форми дій, визнаних угодами. досвід, аналіз, практика, 2015 - № 3 - 105 с.
60. Шишова Ж.А. Централізація: які межі? // Законодавство і економіка, 2016 - С.12 -18.
61. Шундіков К.В. Концептуальні основи саморегулювання: монографія / Шундіков К.В. - К.: 2013 – 323 с.

62. Яковлев А.М. Соціальна структура суспільства: монографія / Яковлев А.М. – К., 2003. - 245 с.
63. Яковлев В.Ф. Цивільно-правовий договір та шляхи підвищення його ефективності // Відп. ред. В.П. Мозолин. М.: Наука, 2013 - 149 с.
64. Яроцький В.В. Самоорганізаційні засади функціонування сфери цивільно-правового регулювання як різновиду соціальних управлінських систем / В.В. Яроцький // Вісник Академії правових наук України. – 2014. - №4 (51). – с. 121-127.
65. About FINRA // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.finra.org/about>.
66. BBB Code of Business Practices – U.S. BBB". *Bbb.org*. Retrieved 2013-11-20 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bbb.org/new-york-city/for-businesses/bbb-code-of-business-practices-bbb-accreditation-standards>.
67. Begehot W. Historical Essays / W. Begehot. – N. Y., 2016 – 320 p.
68. Business Wire. Intercontinental Exchange Reports ICE & NYSE February 2017 Volumes. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.yahoo.com/?err=404&err_url=https%3a%2f%2ffinance.yahoo.com%2fnews%2fintercontinental-exchange-reports-ice-nyse-133000083.html.
69. Carson J. Self-regulation in Securities markets // World Bank Policy Research Working Paper Series. Vol.5542. 2016. – 101 p.
70. Chair F. CFTC Reauthorization Markup / U.S. Senate Committee on Agriculture, Nutrition, & Forestry, 2016 – 120 p.
71. Commonwealth Taskforce on Industry Self-Regulation. Industry Self-Regulation on Consumer Market. ORR, Canberra, 2015 - 124 p.
72. Different Title 15 of the Code of Laws of the United States of America. - Journal of Economic Literature, 2014 – 78 p.

73. Doelker Andreas. Self-regulation and co-regulation: prospects and boundaries in an online environment [Електрон. ресурс] / Andreas Doelker. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://circle.ubc.ca/bitstream/handle/2429/27918/ubc_2010_fall_daelker_andreas.pdf?sequence=3.
74. Dreyer M., J. Erdmann, Ch. Rehmann-Sutter (eds.), Genetic Transparency? Ethical and social implications of Next Generation Human Genomics and Genetic Medicine, Brill-Rodopi, 2016. – 226 p.
75. Greider, William Secrets of the Temple: How the Federal Reserve Runs the Country. New York: Simon and Schuster, 2016 - 798 p.
76. Green Andrew. Self-regulation and the protection of the public interest [Електрон. ресурс] / Andrew Green. – Режим доступу : <http://www.law-lib.utoronto.ca/investing/reports/rp26.pdf>.
77. Industry Self-regulation and Antitrust Enforcement: An Evolving Relationship. Debra A. Valentine, Federal Trade Commission, 2016 – 178 p.
78. Industry Self-Regulation in Consumer Markets. Taskforce on Industry Self-regulation, 2014 – 190 p.
79. Interinstitutional agreement on better lawmaking (2003/C 321/01). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.legislationline.org/.../EU%20Interinstitutional%20.
80. International investment law and soft law / Edited by Andrea K/ Bjorklund and August Reinisch – 2012 – 180 p.
81. Joseph Rhee (December 22, 2015). "Report: Controversial Head of L.A. Better Business Bureau Chapter Quits Job"// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://abcnews.go.com>.
82. Lavrinenko I.O Green Book Self - regulation in Ukraine 2017 . –Economic Literature, 2017 - 58 p.

83. Linda A.J. Senden. Soft law and its implications for institutional balance in the EC // Utrecht law review. Vol.1, Issue 2 (December) 2015 – 179 p.
84. Minico Giovanna de. A hard look at self regulation in U.K. / Giovanna de Minico. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.astrid-online.it/Qualit--de/Note-e-con/A-hard-look-atself-regulation-in-UK.pdf>.
85. Model for effective self-regulation 25th IOSCO Annual Conference Sydney, Australia [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.iosco.org/library/annual_conferences/pdf/ac25-25.pdf
86. Norman W. Business Ethics as Self-Regulation: Why Principles that Ground Regulations Should Be Used to Ground Beyond-Compliance Norms as Well, J Bus Ethics, DOI 10.1007/s10551-011-1193-2. 2016. – 190 p.
87. Oakley, David. Time to consider the end of the world trade Financial Times. Retrieved, 2017 – 290 p.
88. Other understanding of the Codes of Conduct Policy Framework, 2011. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://treasury.gov.au/publication/p2017-t184652>.
89. Prescribed Codes of Conduct: policy Guidelines 2015 – 225 p.
90. SEC. Investment company US Securities and Exchange Commission. Retrieved 2017 – 210 p.
91. Self-regulation of the press. House of Commons Culture, Media and Sport Committee / Seventh Report of Session 2006-07. – London, 2007. P.6-11; eiser, Philip J. The Future of Internet Regulation // U.C. davis. Law review. 2011 – 560 p.
92. Self-Regulation Mapping Exercise Report July 2009 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ec.europa.eu/health/ph_determinants/life_style/alcohol/Forum/docs/regulation_en.pdf.

93. Sender L. *Soft Law in European Community Law*. Oxford and Portland Oregon, Hart Publishing, 2014. – 128 p.
94. Staley, Kathryn F. (2014). *The Art of Short Selling. A Marketplace Book*. New York: John Wiley & Sons. p. 288.
95. Teweles, Richard J.; Bradley, Edward S. *The Stock Market*. Wiley Investment. 64. New York: John Wiley & Sons. 2015 - 568 p.
96. Thomson West, Lemke and Lins, *Soft Dollars and Other Trading Activities*. Retrieved, 2014 – 80 p.
97. Williamson O. *The New Institutional Economics: Taking Stock, Looking Ahead*. – *Economic Literature*, 2015 – 613 p.
98. Weiss, David M. *After the Trade is Made*, Revised Ed., Penguin, pp. Chapter V, 2015 – 120 p.
99. *What are BBB Ratings?*". BBB. Archived from the original on 2014-07-25. Retrieved 2015 – 250 p.
100. White, Mary Jo *Oversight of the U.S. Securities and Exchange Commission / U.S. Senate Committee on Banking, Housing, and Urban Affairs*. Retrieved 2017 – 110 p.